

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

**Факультет педагогіки і психології
Кафедра педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти**

Кваліфікаційна робота
ВЗАЄМОДІЯ ВЧИТЕЛЯ З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ
ДО ШКОЛИ

Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма «Початкова освіта»

Здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «магістр»
факультету педагогіки і психології
Підлубняк Світлани Михайлівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти
Жаркова Ірина Іванівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету
Писарчук Оксана Тарасівна

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти роботи вчителя початкових класів із батьками дітей	7
1.1. Взаємодія вчителя з батьками молодших школярів як психолого-педагогічна проблема.....	7
1.2. Особливості шкільної адаптації молодших школярів.....	14
1.3. Аналіз сучасних технологій роботи учителя початкових класів із батьками учнів.....	21
РОЗДІЛ 2. Експериментальна робота з організації взаємодії вчителя з батьками для успішної адаптації учнів до школи.....	29
2.1. Аналіз рівня адаптації першокласників до умов навчання в школі.....	29
2.2. Зміст роботи із організації взаємодії учителя з батьками молодших школярів.....	40
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	48
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема адаптації молодших школярів не є абсолютно новою галуззю. Вона привертала і привертає увагу вчених. Зміни в соціумі, а отже і в освіті, становлення Нової української школи потребують нового осмислення завдання успішної адаптації учня початкової школи. Проблема адаптації молодших школярів буде з плином часу тільки видозмінюватися, але ніколи не перестане бути актуальною.

Успішність адаптаційного процесу дитини в початковій школі має вплив на її подальше життя загалом, і на навчання на наступних рівнях освіти, зокрема. Молодшого школяра необхідно зацікавити навчальною діяльністю, допомогти в гармонійному розвитку його як особистості, навчити його дружити і спілкуватися в новому колективі. Таким чином, можна говорити про труднощі та значущість адаптаційного процесу молодшого школяра в сучасній школі.

Сучасний темп життя спричинює зміни у взаєминах не тільки між сім'єю та школою, але й всередині самої сім'ї. Взаємодія учасників комунікації змінилась за рахунок розвитку сучасних інформаційних технологій. Внаслідок зниження особистісного спілкування у дітей молодшого шкільного віку спостерігаються комунікативні труднощі. Соціальна роль учня початкових класів включає в себе організованість, дисциплінованість та активну участь в житті класу. Прийняття цієї ролі молодшим школярем потребує від батьків постійної та ефективної співпраці зі школою, спрямованої на адаптацію молодшого школяра.

Незважаючи на певну розробленість цього питання, в теорії і практиці початкової освіти існує суперечність між наявністю монодисциплінарних досліджень окремих аспектів адаптації школярів та потребами педагогічної науки в створенні практичних підходів до вирішення проблеми шкільної адаптації в початковій школі. Тому виникає проблема, які форми взаємодії батьків і педагога можуть сприяти успішній адаптації молодших школярів.

Питання адаптації як психологічний феномен вивчалось представниками різних наукових шкіл та напрямків зарубіжної науки (Г. Айзенк, К. Бернар,

У. Кеннон, Ж. Піаже, Г. Сельє, Б. Скіннер, К. Роджерс та ін.). У вітчизняній психології процес і результат пристосування людини до умов існування висвітлено в працях Т. Алексєєвої, Г. Балла, В. Гомонюк, О. Кокуна, М. Корольчук, Л. Орбан-Лембрик, С. Максименка та ін. В контексті освітнього процесу адаптацію загалом досліджували О. Гуменюк, Н. Жигайло, В. Казміренко, В. Конончук, В. Стрільцова та ін.; а в молодшому шкільному віці — Л. Белік, Т. Лемешева, Г. Опанасюк, В. Прийменко, Н. Перегончук, І. Ревасевич та ін.

Попри презентованість проблеми в психолого-педагогічній літературі, вона не втрачає своєї значущості. Існує потреба у більш детальному її вивченні у молодшому шкільному віці, особливо в умовах співпраці вчителя із батьками учнів. Актуальність проблеми, її методологічне й прикладне значення, необхідність відповідати сучасним викликам зумовили вибір **теми кваліфікаційної роботи**: «Взаємодія вчителя з батьками молодших школярів як умова успішної адаптації учнів до школи».

Виходячи із актуальності теми, ми визначили **мету дослідження**: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність заходів із взаємодії вчителя і батьків, спрямованих на підвищення рівня адаптації дітей молодшого шкільного віку до школи.

Об'єкт дослідження: адаптація дітей молодшого шкільного віку до школи.

Предмет дослідження: взаємодія батьків і вчителя у процесі підвищення рівня адаптації молодших школярів до школи.

Відповідно до мети були сформульовані наступні **завдання**:

1. Вивчити особливості взаємодії вчителя з батьками молодших школярів як психолого-педагогічну проблему.
2. Визначити особливості адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку.
3. Вивчити сучасні технології роботи вчителя початкових класів із батьками молодших школярів.

4. Провести діагностику рівнів адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку.

5. Розробити й апробувати заходи із взаємодії батьків та вчителя в процесі підвищення рівня адаптації молодших школярів.

6. Провести експериментальне дослідження, проаналізувати та узагальнити його результати.

Для реалізації поставлених завдань ми обрали наступні **методи дослідження**: теоретичні (вивчення, аналіз та синтез навчально-методичної, психолого-педагогічної та довідкової літератури, порівняння, узагальнення, систематизація) та емпіричні (спостереження, педагогічний експеримент, опитування, анкетування, кількісний та якісний математичний аналіз давних).

Теоретичне і практичне значення дослідження полягає в систематизації сучасних форм партнерської взаємодії та розробці практичних рекомендацій для вчителів початкових класів щодо організації роботи з батьківською спільнотою. Результати роботи можуть бути використані педагогами для створення сприятливого адаптаційного середовища.

База дослідження. Експериментальне дослідження проводилось на базі Олексинської гімназії Більче-Золотецької сільської ради та опорного закладу «Більче-Золотецький навчально-виховний комплекс загальноосвітня школа I-III ступенів» Чортківського району Тернопільської області. В ньому брали участь 40 учнів 1 класу: 22 учні склали експериментальну групу і 18 учнів — контрольну групу.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися на I Всеукраїнській науково-практичній конференції (з міжнародною участю) здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сучасна освіта в глобальному і національному вимірах: виклики, загрози, ефективні рішення» (м. Тернопіль, 17 жовтня 2024 р.); на Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Трансформація початкової освіти в епоху змін: виклики та можливості», присвяченій пам'яті професора Івана Руснака (м. Чернівці, 1 травня 2025 р.) [63] та на Всеукраїнській науково-практичній

конференції «Інновації в початковій і спеціальній освіті: досягнення та перспективи» (м. Черкаси, 14 травня 2025 р.).

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (64 джерела), додатків. Загальний обсяг роботи — 85 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ІЗ БАТЬКАМИ ДІТЕЙ

1.1. Взаємодія вчителя з батьками молодших школярів як психолого-педагогічна проблема

Взаємодія педагогів і батьків важлива на всіх рівнях освіти дитини, але особливого значення та актуальності вона набуває під час отримання початкової освіти. Саме в цей період зв'язок дитини із сім'єю ще дуже міцний, батьківський авторитет впливає на мотиваційну сферу молодшого школяра. В наш час педагоги і сім'я молодшого школяра мають розуміти, що школа є освітнім простором, який може забезпечити всебічний розвиток дитини за умови взаєморозуміння і взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу.

Вважаємо за доцільне розглянути не тільки особливості та основні аспекти взаємодії педагога з батьками молодших школярів, але й вивчити сім'ю, школу і дитину як суб'єкти освітнього процесу. Для цього розглянемо наступні поняття: «взаємодія», «педагогічна взаємодія», «освітній процес», «суб'єкт освітнього процесу».

Для аналізу поняття «взаємодія» звернемося до праць дослідників. Т. Кравченко трактує цей термін як «...не просто зв'язок між існуючими об'єктами, а, перш за все, як зв'язок, що зумовлює їх взаємоперетворюваність» [22, с. 83]. Це визначення характерне для всіх видів взаємодії, проте не відображає специфіку сфери педагогічної науки. В останній давно вкоренилось поєднання «педагогічна взаємодія».

На думку вчених, «педагогічна взаємодія — це особистісний контакт вчителя та учня (учнів), у результаті якої відбуваються взаємні зміни їхньої поведінки, діяльності, взаємин, установок» [12, с. 27]. Проте в цьому визначенні присутні лише два суб'єкта освітнього процесу, в той час як їх перелік значно ширший (учень, учитель, батьки, однокласники та ін.).

Ширше трактування поняття дає колектив авторів, розкриваючи педагогічну взаємодію як «...особливу форму зв'язку між всіма учасниками

освітнього процесу, що передбачає взаємозбагачення різних сфер їхньої психіки (інтелектуальної, емоційної, діяльнісної)» [44, с. 6].

Спираючись на наведені вище трактування і відповідно до мети нашого дослідження, під педагогічною взаємодією ми будемо розуміти зв'язок між усіма учасниками освітнього процесу, що передбачає їх взаємозбагачення і взаємоперетворення, в результаті яких відбуваються взаємні зміни поведінки, діяльності, взаємин, установок.

Далі проаналізуємо поняття «освітній процес». В своїй роботі ми вважали за доцільне не просто визначити сутність освітнього процесу в цілому, але й його характерні особливості стосовно початкової освіти.

Термін «освітній процес» досить широко використовується в практиці навчання і в теорії педагогіки. Проте єдиного визначення немає. Часто освітній процес розглядається як «...цілеспрямований процес навчання і виховання в інтересах особистості, суспільства, держави, що супроводжується констатацією досягнення учнями певних державних освітніх рівнів» [21]. У цьому випадку поняття «освітній процес» ототожнюється з поняттям «педагогічний процес». І хоча обидва поняття є сутнісною єдністю, проте не є тотожними. «Освітній процес» ширше явище, ніж «педагогічний процес». Педагогічний процес завжди освітній, але не кожен освітній процес можна характеризувати як педагогічний. Навчання і розвиток людини може відбуватися позитивно без участі або навіть всупереч участі педагога.

Освітній процес, як визначено у Законі України № 2145-VIII «Про освіту» (2017 р.), — це «...система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей» [19]. Освітній процес передбачає взаємодію між учнями та педагогами, а також учнів між собою.

На думку Н. Бібік, освітній процес — це сукупність навчально-виховного і самоосвітнього процесів, спрямована на вирішення завдань навчання, виховання і розвитку особистості відповідно до державного освітнього стандарту [45].

Освітній процес є багатоплановою і поліморфною взаємодією. В навчальній взаємодії психологічний контакт визначає можливість природного, неутрудненого спілкування, наявність якого важлива для продуктивної співпраці його суб'єктів [44].

В. Ковальчук розглядає освітній процес як «...організоване закладом освіти набуття здобувачем освіти відповідного рівня освіти в інституційній формі, що відбувається за освітньою програмою в спеціально створеному освітньому середовищі із встановленими властивостями» [29].

Таким чином, з урахуванням наявних норм законодавства України про освіту, освітній процес у сучасному закладі загальної середньої освіти забезпечує єдність навчання, виховання й розвитку учня; реалізується відповідно до Типової освітньої програми; здійснюється як одночасна співдіяльність і постійна взаємодія учня (навчальна діяльність) і вчителя (педагогічна діяльність) у різних формах за допомогою методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі; передбачає повне виконання закладом освіти відповідної освітньої програми та досягнення учнями визначених нею результатів навчання (компетентностей) як особистісних якостей, які підлягають ідентифікації, вимірюванню й оцінюванню та які учень здатен продемонструвати після завершення освітньої програми та окремих її компонентів у встановленому порядку і у визначені терміни; відбувається в освітньому середовищі, створеному закладом освіти.

В своєму дослідженні під освітнім процесом ми будемо розуміти сукупність навчально-виховного і самоосвітнього процесів, спрямовану на вирішення завдань навчання, виховання і розвитку особистості відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти.

Перш ніж перейти до розгляду характерних особливостей освітнього процесу, необхідно детальніше розглянути його суб'єкти. Суб'єкт — це особистість або група як джерело пізнання і перетворення дійсності; носій активності. При цьому активність розуміють як ініціативний вплив на навколишнє середовище, на інших людей і на самого себе. Активність

особистості залежить від мотивів її поведінки і характеризується надситуативністю [54].

Користуючись цим визначенням, зазначимо, що результативність освітнього процесу напряду залежить від активності його суб'єктів. У контексті теми нашого дослідження, ми розглядаємо трьох суб'єктів: педагога, молодшого школяра і його батьків. Відповідно, якщо взаємодія буде тільки у форматі педагог – учень, то ефективність буде значно нижчою, ніж, якщо будуть здійснюватися також взаємодії виду: учень – батьки, педагог – батьки.

Дотримуючись цього положення, вважаємо за доцільне розглянути освітній процес у взаємозв'язку двох його складових: навчання і виховання, а також роль батьків як суб'єктів педагогічної діяльності.

Всередині освітнього процесу можна виділити два компонента, кожен із яких, в свою чергу, також є процесом: навчання і виховання.

Поняття «виховання» неможна трактувати однозначно, воно має багато значень. Його можна розглядати в контексті суспільних явищ, різної діяльності, процесу, системи і т. ін.

В нашій роботі ми будемо спиратися на визначення вчених, які розглядають виховання як цілеспрямований вплив на людину з метою формування у неї певних ціннісних орієнтацій, принципів поведінки, систем оцінок, ставлення до себе, до інших людей, праці, суспільства, світу [11]. Розглядаючи виховання в цьому контексті, неможна заперечувати, що провідна роль у ньому відводиться батькам, оскільки саме від них йде основний вплив на виховання молодшого школяра. Саме вони є головним суб'єктом у взаємодії з молодшим школярем в процесі формування його особистості.

Ці процеси (навчання і виховання) мають як спільне, так і відмінності. Подібність процесів навчання і виховання в реальному освітньому процесі полягає в тому, що процес навчання виконує функцію виховання, а процес виховання неможливий без навчання вихованців. Обидва процеси впливають на свідомість, поведінку, емоції особистості і призводять до її розвитку. Залучення сім'ї до освітнього процесу сприяє не тільки зниженню навантаження на кожного

суб'єкта, але й дозволяє досягти значно кращих результатів. У нашому дослідженні це особливо актуально: чим повнішою буде взаємодія сім'ї і школи в реалізації процесів навчання і виховання, тим успішніше буде проходити адаптаційний період у молодшого школяра.

Слід зазначити, що будь-який суб'єкт освітнього процесу, взаємодіючи з іншими суб'єктами, формує нову систему стосунків. І це відбувається поза залежністю від бажань і потреб суб'єкта, а значить, взаємодія має контролюватися на всіх етапах. І це ще одне підґрунтя для постійної співпраці сім'ї і школи. Педагог повинен прагнути розвивати й навчати батьків, оскільки від їхньої компетентності також буде залежати і якість освітнього процесу в цілому і адаптації, зокрема.

Освітній процес в будь-якій педагогічній системі представлений дуже різними людьми, групами, колективами (викладацьким, учительським, класним і т. ін.).

Суб'єкт виховання — це будь-яка людина, група людей, діяльність яких має спрямований виховний характер.

Спрямованість освітнього процесу на всебічний творчий саморозвиток особистості молодшого школяра зумовлюють функції навчання: освітню, виховну і розвивальну [27]. А оскільки саморозвиток особистості молодшого школяра допомагає йому пройти адаптаційний період, можна говорити, що реалізація цих функцій важлива саме в своїй єдності. Освітня функція включає в себе предметні знання з конкретного предмету. Виховна функція навчання органічно впливає із самого змісту, форм та методів навчання, але разом з тим вона здійснюється і шляхом спеціальної організації спілкування учителя з учнями. Об'єктивно навчання не може не виховувати певних поглядів, переконань, ставлень, якостей особистості. Формування особистості взагалі неможливе без засвоєння системи моральних та інших понять, норм і вимог. Крім того, саме батьки прививають дитині певне ставлення до загальнолюдських цінностей, моральних норм і вимог, прийнятих у суспільстві. І щоб не виникало

дисонансу, педагог і батьки повинні взаємодіяти не епізодично, а вибудовуючи співробітницькі відносини на постійній основі.

Правильно вибудоване навчання завжди розвиває, проте розвивальна функція здійснюється більш ефективно за спеціальної спрямованості взаємодії учителів, батьків та учнів на всебічний розвиток особистості. Тільки за повної співпраці всіх трьох суб'єктів освітнього процесу: учитель, молодші школярі та їхні батьки, стане можливим вирішення усіх поставлених завдань відповідно до Державного стандарту початкової освіти.

Як уже зазначалось, освітній процес спрямований на вирішення завдань освіти, тому розглянемо одну із типологій його завдань, і наведемо приклади участі батьків у їх вирішенні.

На сьогодні виділяють наступні завдання освітнього процесу в початковій школі:

1. Визначення мотиваційної спрямованості пізнавальної діяльності учнів.

Правильна мотивація молодшого школяра має вирішальну роль для його адаптації до шкільного життя. І саме батьки повинні правильно мотивувати дитину на навчальну і пізнавальну діяльність ще на етапі підготовки до школи.

2. Організація пізнавальної діяльності учнів.

Враховуючи особливості пізнавальної діяльності, саме батькам відводиться провідна роль у прищепленні дитині правильного ставлення до результатів своєї праці. Враховуючи, що результат діяльності молодшого школяра напряду залежить від його самостійності, активності і зацікавленості в справі, то батькам необхідно правильно налаштувати дитину.

3. Формування навичок розумової діяльності, розвиток мислення, творчих здібностей.

Незважаючи на те, що формування цих навичок і особливостей починається задовго до школи, саме в школі характер їх розвитку набуває упорядкованості. І процес формування не закінчується за межами закладу освіти, а продовжується в рамках «домашнього» життя, і за безпосередньої участі сім'ї молодшого школяра.

4. Постійне удосконалення знань, пізнавальних умінь і навичок.

Найпростішим і логічним прикладом участі батьків у вирішенні цього завдання є допомога дитині у виконанні домашніх завдань. Вона не повинна зводитися до готових рішень та відповідей, а бути процесом спільної діяльності, в ході якої молодший школяр самостійно прийде до поставленої мети.

Відповідно до поставленої у нашій роботі мети і, спираючись на праці вчених-педагогів, можемо додати ще декілька завдань освітнього процесу, зумовлених ефективністю взаємодії сім'ї і школи:

- навчання батьків та членів сім'ї прийомам, способам і стилю навчання дітей;
- надання допомоги в осмисленні позитивних і негативних ситуацій;
- формування у батьків правильних уявлень про свою роль у вихованні дитини, про необхідність участі в навчально-виховному процесі школи й класу;
- формування суб'єктивної позиції батьків в роботі школи і класу, під час проведення різних форм роботи з сім'єю та дітьми;
- формування психолого-педагогічної культури батьків;
- розвиток шанобливих і довірливих стосунків між батьками й дітьми.

Всі наведені нами завдання показують, що на етапі початкової освіти особистісне формування молодшого школяра відбувається за взаємодії двох суб'єктів виховання: первинним суб'єктом є сім'я, а вторинним — школа. Головна умова їхньої співпраці — знання про завдання і змістові лінії виховної роботи суб'єктів освітнього процесу, щоб вони могли ефективно доповнювати й коректувати свою діяльність. Запорукою успішної взаємодії педагогів, молодших школярів та їхніх батьків буде створення майданчика спільної діяльності, рівності і взаємоповаги.

1.2. Особливості шкільної адаптації молодших школярів

Для дитини початок навчального життя, як правило, характеризується позитивними емоціями. Вона очікує від шкільного життя яскравих та цікавих вражень, думає про нових друзів і можливості, її захоплюють зовнішні атрибути учня. Молодшому школяру здається, що він стає дорослим, йому подобається новий статус «учень/учениця». Дітям часто здається, що, взявши портфель, одягнувши форму, сівши за парту, вони одразу перетворюються на «справжніх» школярів. Поки що вони тільки хочуть: хочуть піти до школи, хочуть стати хорошими учнями, хочуть, щоб їх хвалили та підтримували.

Але в той же час перші дні в школі дають дитині зрозуміти, як змінилося її життя, і не завжди вона готова до цих змін. У цей момент у першокласника починається період його адаптації до школи. І дуже важливо, наскільки батьки молодшого школяра підготували його до цього нового етапу життя. Саме в сім'ї діти отримують перші уявлення про навколишній світ, у них формуються основні цінності та реакції на певний вид подій чи обставин.

Розглядаючи адаптаційний процес, дослідники виділяють первинну та вторинну адаптацію. Первинна адаптація школярів проходить у 1 класі і під час переходу в середню та старшу школу. Вторинна адаптація відбувається у ті навчальні роки, коли дитина залишилася на тому ж етапі шкільного навчання, але перейшла у наступний клас. У нашій роботі під адаптацією ми розумітимемо саме первинну адаптацію учнів початкових класів.

Оскільки адаптаційний період відбувається на початку навчального року, молодшому школяреві необхідно дотримуватись нового розпорядку дня з урахуванням освітнього процесу. І в цей момент він не може обійтися без допомоги батьків, які повинні не тільки допомогти йому «влитися» у навчальний процес, а й відстежувати його фізичний та психічний стан.

Саме правильна, відкрита та постійна взаємодія батьків та дітей впливає на зближення їх один з одним, молодший школяр відчуває спокій, набуває почуття безпеки, впевненості в успіху, позитивної віри в майбутнє. Важливо, що позитивні стосунки у сім'ї — основа благополучної соціалізації, саме вони

захищають молодшого школяра від внутрішніх та зовнішніх фруструючих ситуацій, на їх основі формуються адекватні стратегії подолання труднощів [18].

Н. Чуб зазначає, що самореалізація особистості містить явище адаптації як невід’ємний етап. У зміст цієї стадії входить «присвоєння індивідом соціальних цінностей». Складності адаптаційного періоду можуть негативно позначитися на тенденції подальшої індивідуалізації. Це може сприяти розвитку таких якостей як невпевненість, пасивність, комфортність, безініціативність. Цей тип розвитку передбачає ґрунтовну деформацію особистості дитини [61].

На думку К. Кльоц, адаптація до школи — це «...внутрішня позиція школяра», психологічне новоутворення особистості [28]. Психічна діяльність молодшого школяра за умови успішної адаптації характеризується такими новоутвореннями: довільністю, рефлексією, внутрішнім планом дії [41].

Вчені наголошують на важливості ролі педагога у формуванні новоутворень у дітей молодшого шкільного віку, показуючи, що успішність адаптації можлива, коли вчитель вимагає від дитини не лише вирішення завдання, а й обґрунтування його правильності. Результатом цієї роботи буде розвиток усвідомленості, вміння оцінити результати своєї діяльності. Залучення критичного мислення в освітньому процесі сприяє засвоєнню універсальних навчальних процесів, формуванню адекватної самооцінки дитини. Вона набуває вміння дивитися на себе з боку і робити рефлексію своєї діяльності.

Незважаючи на деякі відмінності в підходах до визначення поняття, вищеназвані вчені сходяться на тому, що адаптація молодшого школяра може і має бути успішною.

У педагогіці та психології адаптації молодших школярів приділяється багато уваги, оскільки це явище, в першу чергу, сприяє самореалізації дитини. Успішність і правильність адаптаційного процесу допомагають розвинути такі уміння і навички в учнів початкової школи:

- досягати поставленої мети;
- розробляти та реалізовувати плани;
- успішно вирішувати комунікативні завдання;

- органічно функціонувати як особистість у соціумі та новому середовищі [20].

Одним із основних завдань адаптації є підтримка і збереження гармонії в діяльності систем організму та психічного стану особистості в динамічних умовах соціуму. Психологічна стабільність молодшого школяра гарантує високий ступінь самореалізації і його всебічний розвиток. Яскравим критерієм, що дозволяє оцінити ступінь успішності адаптації в суспільстві чи новому середовищі в конкретний відрізок часу, є зовнішня поведінка дитини. І саме батьки повинні відстежувати поведінкові особливості молодшого школяра, оскільки мають при цьому більші можливості порівняно з учителем.

Якщо розглядати адаптацію як соціальний процес, то ключовими характеристиками буде природний розвиток внутрішніх можливостей молодшого школяра в різних сферах життя. Саме по собі навчання вважається складним етапом у житті кожної дитини. Характерною рисою соціальної ролі учня є те, що навчання — це обов'язкова соціально значуща діяльність. Молодший школяр усвідомлює тягар відповідальності за результат своєї навчальної діяльності перед сім'єю, школою та самим собою. І батьки повинні допомогти дитині впоратися зі збільшеною відповідальністю, не дозволити їй розчаруватися у своїх здібностях у разі невдач у навчанні.

Тут доречно звернути увагу на те, що батьки без взаємодії з педагогом не зможуть повноцінно надати допомогу молодшому школяру в період адаптації. Оскільки більшість батьків не володіють знаннями в галузі педагогіки та вікової психології, до того ж найчастіше саме вчитель може вказати їм на недоліки адаптаційного процесу, що виникли.

Педагогу необхідно ясно розуміти, що відбувається з дитиною в певний момент, а також вміти прогнозувати, що станеться з нею надалі, якою є перспектива її розвитку. Все це засноване на розумінні дитини, знанні середовища, в якому вона знаходиться, її взаємин з цим середовищем і обставин, що склалися. Розуміння педагогом дитини передбачає насамперед розкриття мотивів її поведінки, її стану на певний момент, а також спрямованості

особистості, якщо прогнозувати поведінку дитини в цілому. Розуміння дитини — це знання її вікових та індивідуальних особливостей [17].

Якісна характеристика адаптаційного процесу пов'язана із суб'єктивними чинниками особистісного портрета молодшого школяра, оточення і соціуму. Процес адаптації дозволяє визначити рівень соціального розвитку та виховання дитини, ступінь її самореалізації, соціометричний стан у колективі. Тривалість і складність процесу адаптації безпосередньо залежить від умов, в яких виявилася особистість, та інтенсивності побудови нових взаємин [22].

Також адаптація є індикатором ступеня готовності молодшого школяра до навколишнього соціуму, відповідності його комунікативних характеристик віку, прийняття нової соціальної ролі (учня).

З перших днів у школі в дитини починається усвідомлення своєї позиції, що змінилася в суспільстві, з'являється соціальний статус — «Я-учень/учениця». Згодом у молодшого школяра виникає потреба зайняти позицію у колективі, успішно взаємодіяти у внутрішньошкільних взаємовідносинах.

Серед учнів одного класу процес адаптації та соціалізації може відрізнятися за часом. Як правило, причинами цього є особливості психічного і фізичного здоров'я молодшого школяра, ступінь готовності до школи, навички взаємодії в колективі. Початкова школа передбачає наявність однакових вимог щодо навчання, чого не було на етапі дошкільної освіти.

Найважливішим соціальним інститутом, який допоможе молодшому школяреві успішно пройти процес адаптації, є сім'я. Сучасна сім'я іноді не усвідомлює необхідність та значущість своєї допомоги та підтримки молодшому школяру. Це може бути пов'язане з відсутністю у батьків часу або з недостатніми знаннями дитячої психології. У таких сім'ях діти стикаються з особливими труднощами з перших днів навчання, а надалі це призводить до помітних відставань у засвоєнні навчального матеріалу. Завданням педагога є під час першої зустрічі з батьками майбутніх першокласників пояснити їм важливість участі сім'ї в процесі адаптації дитини до школи.

Адаптація та соціалізація допомагають становленню дитини як суб'єкта освітнього процесу. Ключову роль цьому процесі також відіграє педагог у системі відносин «учитель – учень – сім'я».

За відсутності ефективної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу підвищується ризик дезадаптації у молодшого школяра.

Виділяють п'ять основних типів несприятливого розвитку молодших школярів [49]:

1. «Хронічна неуспішність». Труднощі в навчальній діяльності викликають у дитини відчуття неуспіху, внаслідок чого породжується тривога. Тривожний стан дезорганізує діяльність дитини, посилюючи невпевненість у своїх силах, відбувається закріплення невдач. Причинами «хронічної неуспішності» можуть бути: недостатня готовність дитини до школи; негативна Я-концепція, низька самооцінка та невпевненість у собі як наслідок сімейного виховання; хибні дії педагога. Завищені вимоги батьків та їхня неадекватна реакція на природні труднощі дитини під час освоєння навчальної діяльності також можуть бути причиною «хронічної неуспішності» молодшого школяра.

2. «Відхід від діяльності». Дитина на уроці занурена у світ власних фантазій та мрій, не виконує навчальних завдань і не відчуває до них належного інтересу. Основними причинами такої поведінки дитини є підвищена потреба у увазі, яку вчитель не здатний задовольнити через кількість учнів у класі, інфантилізація як збереження в поведінці рис, властивих попереднім віковим етапам, і багата уява, яка не знайшла реалізації в рамках навчання.

3. «Негативістична демонстративність». Своїм непослухом і порушеннями правил дитина прагне привернути увагу навколишніх. Як покарання у цьому випадку використовується ігнорування поведінки дитини, позбавлення уваги. Акцентуації характеру та підвищена потреба у увазі є основними причинами такого типу несприятливого розвитку молодшого школяра.

4. «Вербалізм». Діти, що розвиваються за цим типом, відрізняються високим рівнем розвитку мовлення, але затримкою у розвитку мислення. Прояв «вербалізму» відбувається у демонстративності, що пов'язана з орієнтацією на

досягнення, та в інфантильності мотивів спілкування. Поєднання підвищеної самооцінки дитини та переоцінка здібностей дитини батьками призводить до цього типу розвитку.

5. «Інтелектуалізм». У дитини цього типу розвитку є деякі особливості перебігу пізнавальних процесів. Незважаючи на добре розвинене логічне мислення, у школяра є труднощі з мовленням і слабо розвинене образне мислення. Недооцінка батьками значущості власне дитячих видів діяльності призводить до «інтелектуалізму».

Оптимальною дією з боку педагога та батьків у разі дезадаптації молодшого школяра є відвідування шкільного психолога.

Серед причин найчастіших запитів до психолога з боку батьків та запитів до психолога педагогів виділяють такі:

- випадки, що групуються навколо індивідуальних особливостей дитини, які тривожать дорослих: повільна, неорганізована, вперта, некерована, некомунікабельна, егоїстична, забіякувата і агресивна, плаксива, невпевнена у собі, брехлива, всього боїться і т. ін.;
- випадки, що групуються навколо особливостей міжособистісних відносин з однолітками: нетовариська, замкнута, не має друзів, не вміє поводитись з іншими дітьми, погані стосунки з братом (сестрою), не ходить гуляти, бо з нею не дружать, і т. ін. [18].

Але часто в школі немає психолога, або в нього не вистачає часу на всіх учнів, у будь-якому випадку, саме від учителя (насамперед) та від батьків залежить, яке складеться надалі ставлення дитини до навчання, як вона зможе розвиватися та рости в соціумі.

Зазначимо ще кілька характерних рис розвитку молодшого школяра в період адаптації до школи, на які варто звернути увагу, як батькам, так і педагогам.

Керівництво сприйманням учнів під час уроку має спиратися на знання вікових особливостей цього процесу. Сприймання молодших школярів злите, нерозчленоване. Дитина сприймає загальний вигляд об'єкта, але не бачить його

структури, окремих елементів, просторових відносин. Для розвитку сприйняття важливу роль відіграє порівняння предметів, що сприймаються в якомусь відношенні, визначення подібності та відмінності. Сприймання молодших школярів ситуативне, конкретне. Якщо змінюються умови сприймання, школярі не можуть правильно ідентифікувати предмет. Важливо варіювати умови сприймання, несуттєві ознаки, брати до уваги суттєві ознаки.

Психологічна готовність до школи — це складне, комплексне утворення, яке є результатом повноцінно прожитого дошкільного дитинства. Недостатній рівень розвитку якогось одного чи кількох параметрів психологічної готовності свідчить про недоліки розвитку дитини на попередньому віковому періоді. Труднощі в освоєнні шкільної програми та чіткого графіка освітнього процесу часто відчувають не лише діти, які не відвідували заклади дошкільної освіти, а й ті, хто через обставини чи психологічні особливості, не зміг отримати необхідні навички та знання у закладі дошкільної освіти [5].

Отже, до характеристик шкільної адаптації дітей молодшого шкільного віку можна віднести такі:

- адаптація, насамперед, сприяє самореалізації дитини;
- критерієм, що дозволяє оцінити ступінь успішності адаптації у суспільстві або новому середовищі у конкретний відрізок часу, є зовнішня поведінка молодшого школяра;
- процес адаптації дозволяє визначити рівень соціального розвитку та виховання дитини, ступінь її самореалізації, соціометричний стан у колективі;
- тривалість і складність процесу адаптації молодшого школяра безпосередньо залежать від нових умов та інтенсивності побудови нових взаємин;
- найважливішим соціальним інститутом, який допоможе молодшому школяреві успішно пройти процес адаптації, є сім'я.

1.3. Аналіз сучасних технологій роботи учителя початкових класів із батьками учнів

Успішність адаптаційного періоду у молодших школярів зумовлена взаємодією всіх суб'єктів освітнього процесу: педагога, батьків і молодшого школяра. Від того, наскільки батьки працювали і готові працювати в напрямку сприятливого розвитку дитини, наскільки вони відкриті для співпраці й взаємодії з учителем, залежить термін адаптації учня початкових класів.

Взаємодія сім'ї і школи на всіх етапах освітнього процесу — це запорука того, що адаптація молодшого школяра пройде легко і швидко. На сьогодні існує педагогічний інструментарій для взаємодії сім'ї і школи, який містить різні форми, методи, прийоми та засоби. І в рамках існуючих педагогічних технологій закладений потенціал для вирішення проблем адаптації в початковій школі шляхом взаємодії батьків та педагогів.

Батьки включаються в освітній процес тільки в тому випадку, якщо розуміють сенс і бачать ефективність взаємодії зі школою. Крім того, сучасні батьки, як суб'єкти освітнього процесу, проникаються повагою до школи тільки тоді, коли вона сама прагне допомагати їм. Батьки потребують не тільки інформування з боку школи, їм необхідний комплексний супровід.

В практиці роботи закладів освіти добре зарекомендувала себе система роботи із сім'єю, що включає п'ять основних напрямів:

1. Консультування і тренінги;
2. Діагностика батьківства;
3. Психолого-педагогічне просвітництво;
4. Дистанційна робота із сім'єю;
5. Інформування [60].

Л. Кравчук вважає найбільш важливими два напрями діяльності закладу освіти: вивчення та інформування, оскільки саме з їх допомогою можливо запуснути механізм залучення батьків до спільної діяльності [35]. Грамотне навчання батьків дозволяє отримати від них «зворотний зв'язок».

За останні роки були розроблені і втілені в сучасну освітню практику технології розвитку виховного потенціалу сім'ї у відкритому освітньому просторі, які діють як організаційно-педагогічні механізми реалізації концептуальної моделі розвитку виховного потенціалу сім'ї [29]. Технології відображають практико-орієнтовану діяльність через педагогічну взаємодію суб'єктів відкритого освітнього простору (педагогів, фахівців, батьків, дітей), за якої кожен суб'єкт взаємодії актуалізує свої мотиви й потреби і на цій основі прагне до самореалізації та саморозвитку в сім'ї, забезпечуючи розвиток її виховного потенціалу. До них належать:

- 1) технологія підготовки батьків до підтримки дитячої обдарованості в умовах сімейного виховання;
- 2) технологія взаємодії закладу освіти і сім'ї в умовах соціального партнерства;
- 3) технологія інтеграції формальної та неформальної освіти суб'єктів в умовах інформаційно-освітнього простору закладу, орієнтованого на розвиток виховного потенціалу сім'ї;
- 4) технологія розвитку виховного потенціалу сімей, що знаходяться в соціально небезпечному положенні.

Коротко опишемо ці технології, подавши їх змістову характеристику.

Технологія підготовки батьків до підтримки дитячої обдарованості в умовах сімейного виховання забезпечує складний, тривалий, цілеспрямований і системний процес, у результаті якого в батьків формується здатність і потреба до створення ефективних умов для розкриття і розвитку обдарованості дитини та реалізації її творчого потенціалу. Сутність технології полягає в тому, що процес підготовки батьків до підтримки дитячої обдарованості актуалізує внутрішні можливості сім'ї і сприяє розвитку її виховного потенціалу.

Метою цієї технології є формування батьківської компетентності до підтримки дитячої обдарованості в умовах сімейного виховання і передбачає постановку таких завдань: створення умов для мотивації батьків до спілкування зі своєю дитиною, як з обдарованою; транслювання батькам знань про феномен обдарованості дітей, про психологічні особливості прояву дитячої обдарованості

та специфіку взаємодії з ними; формування у батьків навичок реалізації педагогічних принципів підтримки дитячої обдарованості в умовах сімейного виховання, які є основою змісту роботи з батьками в рамках цієї технології.

Педагогічні принципи підтримки дитячої обдарованості були розроблені методом екстраполяції на основі аналізу та узагальнення сучасних наукових публікацій, які розкривають принципи педагогічної підтримки; принципи педагогічної підтримки дитячої обдарованості в умовах закладів освіти; особливості сімейного виховання, що зумовлює розвиток обдарованості дитини. До них належать:

- принцип безумовного прийняття дитини;
- принцип довіри до дитини;
- принцип створення ситуації вибору;
- принцип доброзичливості і неоцінювання;
- принцип демократичності спілкування;
- принцип створення атмосфери творчості в сім'ї;
- принцип узгодженості у вихованні.

Основними методами роботи з батьками є методи активного навчання, вирішення проблемних завдань, діагностики та рефлексії. Провідними формами взаємодії виступають батьківські збори, ділові ігри, тренінги, консультації.

Результатом реалізації моделі, як уже було сказано раніше, є перехід педагогічної компетентності батьків у підтримці дитячої обдарованості на вищий рівень, що проявляється в таких компонентах цієї компетентності: мотиваційному, операційно-діяльнісному, емоційному, оцінному.

Підкреслимо, що для опису цієї технології в своєму дослідженні ми притримуємося положення про те, що до рівня обдарованої можна розвинути майже будь-яку здорову дитину за створення сприятливих умов. Ця позиція, що відповідає гуманістичній парадигмі освіти, є пріоритетною в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях.

Технологія взаємодії закладу освіти та сім'ї в умовах соціального партнерства базується на тому, що соціальне партнерство в освіті — це

особливий тип стосунків і спільної діяльності між суб'єктами освітнього процесу, що характеризується довірою, взаємною вигодою сторін, спільними цілями та цінностями, добровільністю і тривалістю стосунків, взаємною відповідальністю сторін за результат їхньої співпраці [59].

Основною ціннісно-цільовою установкою технології є формування системи стосунків загальноосвітньої школи та батьків, що призводить до розвитку виховного потенціалу сім'ї. Стосунки взаємодії здійснюються на основі соціального партнерства, що виводить батьків на суб'єктну позицію. Суб'єктність проявляється в актах цілепокладання, передбачає самостійність та активність дій, здатність до аналізу й рефлексії власних вчинків.

Керівництво системою взаємодії здійснюють директор закладу та його заступники через організаційні форми управління: адміністративна рада, педагогічна рада, методична рада, оперативні наради, а також через класні й загальношкільні батьківські комітети. Доволі широке коло повноважень суб'єктів дозволяє вирішувати конкретні завдання: розробка плану розвитку та освітньої програми школи, залучення позабюджетних джерел фінансування, надання допомоги закладам освіти у встановленні функціональних зв'язків із закладами культури, спорту для організації дозвілля учнів та їхніх сімей, організація й фінансування спільних заходів і конкурсів тощо.

Суспільно-професійний спосіб взаємодії є невід'ємною частиною в реалізації соціального партнерства школи і сім'ї. Більшість організаційних форм діяльності об'єднує працівників та спеціалістів школи (учителів, асистентів учителів, вихователів групи продовженого дня, педагогів додаткової освіти, шкільного бібліотекаря, соціального педагога, шкільного психолога, завідувача шкільним музеєм, керівника наукового товариства учнів, організатора позаурочної діяльності та ін.) з батьками з однієї сторони для надання сім'ї психолого-педагогічної допомоги і підтримки розвитку її виховного потенціалу; з іншої сторони, для обговорення питань пов'язаних із організацією навчально-виховного процесу в школі.

Механізм реалізації технології дозволяє під час організації взаємодії із сім'єю враховувати та використовувати можливості соціуму (спеціалісти соціально-педагогічної служби, фахівці закладів культури і спорту, спеціалісти місцевих засобів масової інформації та ін.), створюючи мультикультурне середовище, в якому відбувається розвиток сім'ї як інституту, що реалізує соціалізуючу та виховну функції. Ресурси соціокультурного довкілля досить широкі, вони дозволяють організувати інформаційно-просвітницьку роботу з сім'єю, соціальну і культурно-розважальну діяльність, консультування й підтримку з питань сімейного виховання та ін. із використанням таких форм як сімейний клуб, телефон довіри, консультації спеціалістів тощо.

Результативність та ефективність організації соціального партнерства проявляється: в осмисленні суб'єктами необхідності розвитку виховного потенціалу сім'ї; в задоволеності суб'єктів соціального партнерства змістом, формами та організацією взаємодії; продуктивністю взаємодії школи та сім'ї в умовах соціального партнерства, вираженій у підвищенні рівня виховного потенціалу сім'ї.

Технологія інтеграції формальної та неформальної освіти суб'єктів в умовах інформаційно-освітнього простору школи, орієнтованого на розвиток виховного потенціалу сім'ї базується на тому, що процес інтеграції спрямований на забезпечення цілісності та повноти освіти дорослих (батьків, педагогів) і дітей шляхом взаємовпливу, взаємодії та розширення можливостей їхньої формальної і неформальної освітньої діяльності в умовах відкритого освітнього простору.

До основних ціннісно-цільових установок цієї технології слід віднести: своєчасне змістове задоволення інформаційних потреб батьків і дітей; їх інформування про ефективні способи розвитку виховного потенціалу сім'ї; створення умов для задоволення особистісної потреби батьків і дітей у саморозвитку та самореалізації; розвиток системи співпраці педагогів із сім'єю в школі [44].

Змістова частина технології включає в себе: по-перше, інформаційні ресурси, необхідні для формування особистісно-значущих знань суб'єктів

розвитку виховного потенціалу сім'ї і передбачає наявність всієї інформації, що використовується в навчально-виховному процесі — інформації, поданої на найрізноманітніших носіях (стенд, друковане видання, комп'ютерні мережі і т. ін.), та інформації, яку немає можливості зафіксувати, тобто знання та досвід, отримані суб'єктами через спілкування, емоції, почуття (вільна комунікація між суб'єктами). По-друге, програму інтеграції формальної і неформальної освіти дітей та дорослих, що складається з:

1) освітніх курсів (для батьків — «Школа успішного батьківства»; для дітей — «Школа компетентного сім'янина»; для педагогів — «Проектування інформаційно-освітнього простору в закладах додаткової освіти дітей у процесі взаємодії із сім'єю»);

2) інформаційно-освітнього простору закладу;

3) спільної соціокультурної діяльності дітей, батьків і педагогів.

У пропонованій технології інтеграції ресурсно-технологічна частина представлена внутрішніми та зовнішніми інформаційно-освітніми ресурсами.

До внутрішніх ресурсів (рівень закладу освіти) належать: друкована навчальна, навчально-методична продукція школи (авторські матеріали і розробки); друкована інформаційна продукція школи (газета чи журнал, що видаються як фахівцями, так і дітьми творчих об'єднань школи); освітньо-інформаційний стенд для батьків та дітей; інтернет-ресурси (web-сайт школи) тощо.

До зовнішніх ресурсів (державний, обласний, регіональний, міський рівень) належать: друкована та електронна програма, навчально-методична продукція (підручники, книги для батьків із виховання дітей та ін.); державні й регіональні ЗМІ (спеціалізовані газети, журнали, телепередачі, радіопередачі, web-сайти, освітні портали для дітей і батьків; інтернет-матеріали) тощо.

Загалом, реалізація технології інтеграції формальної і неформальної освіти дітей та дорослих дозволяє забезпечити процес підтримки сімейного виховання і сприяє розвитку його виховного потенціалу. Також вона сприяє осмисленню батьками та дітьми необхідності в особистому саморозвитку й самореалізації;

необхідності розвитку виховного потенціалу сім'ї загалом і його окремих компонентів, зокрема; задоволеності змістом інформаційної взаємодії та характером інформаційних контактів. В процесі реалізації технології відбувається підвищення кваліфікації педагогів у реалізації завдань підтримки сімейного виховання і розвитку організаційної культури школи в цілому на основі активної співпраці закладу освіти із сім'єю як соціально-педагогічних партнерів.

Технологія розвитку виховного потенціалу сімей, що знаходяться в соціально небезпечному положенні, забезпечує якісну зміну соціально-педагогічної організації сім'ї групи соціально небезпечного положення, що відбувається в процесі актуалізації її внутрішніх і зовнішніх ресурсів під час взаємодії із зовнішнім соціокультурним середовищем.

Сутність технології розвитку виховного потенціалу сім'ї групи соціально небезпечного положення полягає у відновленні її виховного потенціалу і забезпечення функціонування сім'ї як інституту виховання та соціалізації.

Технологія реалізується з дотриманням таких принципів:

- принцип комплексності (соціальний розвиток сім'ї має бути спрямований на задоволення соціальних і педагогічних потреб членів сім'ї, розвиток їхніх духовно-моральних основ);
- принцип добровільності (не можна примушувати чи зобов'язати відвідувати заняття, оскільки не можна змусити сім'ю змінитися, якщо вона сама цього не хоче, проте, враховуючи специфіку цих сімей, договірні стосунки завжди мають підтримуватися ненав'язливим контролем з боку спеціалістів);
- принцип педагогічного оптимізму (побудова корекційно-педагогічної роботи з урахуванням потенційних можливостей сім'ї, налаштовуючись на максимально позитивний результат);
- принцип урахування взаємозв'язку осмислених і неосмислених мотивів поведінки у кожного члена сім'ї.

Ефективність реалізації технології здійснюється за рахунок реалізації наступних педагогічних умов:

1) розвиток здатності членів сім'ї ефективно взаємодіяти з різними соціальними інститутами;

2) створення у всіх членів сім'ї позитивної установки на «щасливе майбутнє»;

3) залучення сім'ї до культурно-розважальної діяльності.

Змістовою основою технології є спеціально розроблені програми зі створення єдиного соціально-педагогічного простору життєдіяльності сім'ї, що знаходиться в соціально небезпечному положенні при одночасному фокусуванні як на проблеми сім'ї загалом, так і на проблеми конкретного члена сім'ї, зокрема.

В результаті технологія орієнтується на перехід сім'ї, що знаходяться в соціально небезпечному положенні, на новий рівень розвитку виховного потенціалу сім'ї і зняття статусу «соціально небезпечне положення». Також у процесі реалізації технології забезпечується досягнення трьох рівнів виховного результату: отримання сім'єю знань із питань сімейного виховання, отримання досвіду переживання базових сімейних цінностей, здійснення самостійної діяльності становлення суб'єктної позиції сім'ї.

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що універсальність розроблених технологій дозволяє адаптувати їх для всіх типів закладів освіти та організацій, що здійснюють взаємодію із сім'єю з метою розвитку її виховного потенціалу.

Запропоновані технології розвитку виховного потенціалу сім'ї не є відносно автономними, вони синтезують і ряд інших інноваційних технологій взаємодії сім'ї та закладу освіти. Переважно це група особистісно-розвивальних технологій, таких як: технологія соціально-педагогічної підтримки сім'ї з дітьми, технологія неформальної освіти батьків, технологія виховання майбутнього сім'янина, технологія підтримки соціально-педагогічної самоорганізації сім'ї, технологія «зустрічних зусиль» суб'єктів взаємодії, дистанційні технології підтримки сім'ї, технологія тьюторського супроводу сім'ї.

РОЗДІЛ 2. Експериментальна робота з організації взаємодії вчителя з батьками для успішної адаптації учнів до школи

2.1. Аналіз рівня адаптації першокласників до умов навчання в школі

Як ми уже зазначали в першому розділі, адаптаційний період відбувається на початку навчального року. Подолати цей етап, успішно адаптуватися в короткі терміни до шкільного життя без допомоги батьків та педагогів учень, як правило, не здатен. Але й підтримка учителя та сім'ї має бути скоординованою і вибудованою з урахуванням індивідуальних особливостей особистості молодшого школяра.

В ході теоретичного вивчення цього питання була сформульована гіпотеза: комплексна підтримка може слугувати ефективним інструментом сприяння успішної адаптації першокласників до школи. Для перевірки цієї гіпотези ми провели експериментального дослідження, яке складалося з трьох етапів:

1. Констатувальний етап. На цьому етапі дослідження рівня адаптації першокласників до шкільних умов проводилася всебічна оцінка, спрямована на виявлення рівня їхнього емоційного, соціального та когнітивного пристосування до нового освітнього середовища.

2. Формувальний етап. На цьому етапі основна увага приділялась реалізації комплексу заходів, спрямованих на полегшення адаптації першокласників до школи в рамках співпраці вчителя з батьками. В експериментальній групі використовувались підтримуючі заходи, в той час як контрольна група притримувалась стандартних підходів.

3. Контрольний етап. Основною метою цього етапу була оцінка ефективності системи заходів підтримки адаптації першокласників до школи. На контрольному етапі повторно використовувались діагностичні методики, щоб оцінити, наскільки ефективно спрацювала втілена система підтримки.

Дані, зібрані на констатувальному та контрольному етапах, були зіставлені із використанням як кількісних, так і якісних методів аналізу.

Дослідження проводилося в Олексинській гімназії Більче-Золотецької сільської ради та опорному закладі «Більче-Золотецький навчально-виховний

комплекс загальноосвітня школа I-III ступенів» Чортківського району Тернопільської області. Вибірку склали 40 учнів 1 класу: 22 учні — експериментальна група і 18 учнів — контрольна група.

Для проведення порівняльного аналізу рівня адаптації першокласників можна виділити наступні ключові критерії:

- емоційний стан дитини — аналізується, наскільки першокласник відчувається комфортно і впевнено в шкільному середовищі, чи проявляє ознаки тривожності, страху чи стресу;
- соціальна адаптація — оцінюється здатність дитини взаємодіяти з ровесниками та учителями, включеність у колектив, готовність дотримуватись шкільних правил і норм поведінки;
- мотивація до навчання — визначається інтерес дитини до навчального процесу, бажання вчитися, проявляти активність і брати участь у шкільному житті;
- пізнавальна активність — оцінюється здатність до уваги, посидючисть, інтерес до нових знань і прагнення виконувати завдання;
- самостійність та організованість — досліджується здатність дитини планувати свій час, виконувати завдання без постійного контролю і приймати рішення в рамках навчального процесу.

Адаптація до шкільного життя — складний, багатогранний процес. Деякі першокласники легко пристосовуються до нового середовища, в той час як іншим потрібно значно більше часу і зусиль, щоб пристосуватися до шкільної рутини і дотримуватися її правил. Тому важливо розпізнавати і розрізняти різні рівні адаптації.

Шляхом аналізу літературних джерел були визначені рівні соціально-психологічної адаптації першокласників у школі.

Високий рівень демонструють діти, які швидко та успішно пристосовуються до шкільного середовища, відчуваються впевнено й спокійно, легко встановлюють контакти з однокласниками та вчителями. Вони проявляють

інтерес до навчання, дотримуються правил та активно беруть участь в житті класу. Їхній емоційний стан стабільний, а рівень тривожності низький.

Діти із середнім рівнем адаптації в основному справляються зі шкільними вимогами, проте періодично стикаються з труднощами в спілкуванні з учителем або однокласниками. Вони проявляють інтерес до навчального процесу, але цей інтерес може коливатися, а їхній емоційний стан не завжди стабільний. В окремих випадках такі діти потребують додаткової підтримки та стимулювання, щоб долати труднощі, які виникають.

Низький рівень — діти відчують значні труднощі в школі. Їм складно встановлювати контакт з іншими дітьми та вчителем, вони можуть проявляти високу тривожність і невпевненість. Вони також часто відчують труднощі із виконанням шкільних завдань і дотриманням правил, можуть уникати участі в житті класу. Для успішної адаптації їм потрібна постійна підтримка з боку вчителя і, можливо, психолога.

Для діагностики рівня шкільної адаптації першокласників були підібрані три методики:

- методика «Шкільна тривожність»;
- спостереження за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників»;
- методика «Будиночки».

Вибір методик для дослідження соціально-психологічної адаптації першокласників у школі був визначений наступними вимогами:

- актуальність: методики мають відповідати сучасним вимогам і особливостям процесу адаптації дітей до шкільного життя;
- надійність: інструменти, що використовуються, мають забезпечувати стабільні й відтворювані результати під час повторних вимірювань;
- валідність: методики мають точно вимірювати ті аспекти адаптації, які заявлені в меті дослідження, і бути адекватними для обраної вікової групи;
- комплексність: перевага надається методикам, які дозволяють оцінювати різні компоненти соціальної і психологічної адаптації, включаючи емоційний стан, мотивацію та рівень взаємодії з навколишніми;

- доступність: методики мають бути доступні для використання в умовах шкільного навчання та простими у використанні для педагогів і психологів;
- культурна відповідність: методики мають враховувати культурні та соціальні особливості дітей, а також специфіку освітнього середовища.

Розглянемо опис діагностичних методик, які були використані в експериментальному дослідженні.

1. Методика «Шкільна тривожність» (див. додаток А).

Методика спрямована на виявлення рівня тривожності у першокласників та її вплив на їхню поведінку та адаптацію до шкільного середовища. Вона передбачає інтеграцію думок учителів та батьків, що дозволяє отримати більш об'єктивну і повну картину стану тривожності у дітей. Оцінка проводиться на основі анкетування дорослих, де фіксуються спостереження за поведінкою та емоційними реакціями дитини в школі і вдома.

Методика розроблена для оцінки рівня тривожності у першокласників, оскільки цей фактор може бути показником труднощів адаптації до школи. Високий рівень тривожності може провокувати неадаптивну поведінку, затруднюючи процес соціалізації та навчання.

Етапи і процедура дослідження:

1. Збір даних. Батьки та вчителі заповнюють анкети, оцінюючи прояви тривожності, такі як страхи, занепокоєння, небажання брати участь в шкільній діяльності або уникання спілкування з однокласниками.

2. Обробка даних. На основі відповідей обчислюється загальний бал для кожної дитини, що дозволяє визначити рівень тривожності.

Класифікація рівнів тривожності:

- високий рівень: дитина проявляє явні ознаки тривожного стану, що може вимагати спеціалізованої підтримки;
- середній рівень: присутня помірна тривожність, яка моментами впливає на поведінку дитини, але не перешкоджає її повноцінній участі в освітньому процесі;

- низький рівень: мінімальні прояви тривожності, що відповідають віковій нормі.

Проведення методики в перші тижні навчання дозволяє виявити дітей із підвищеною тривожністю і заздалегідь намітити заходи підтримки. Підтримка може включати адаптаційні вправи, часту взаємодію з учителем та додаткові консультації для батьків.

2. Процедура спостереження за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників» (див. додаток Б).

Мета полягає в оцінюванні рівня адаптації першокласників до шкільного середовища.

Спостереження проводиться за схемою, яка включає такі аспекти:

1) ставлення до навчальної діяльності:

- інтерес до уроків і завдань;
- рівень активності і залученості до освітнього процесу;
- здатність зосередитися й утримувати увагу на завданні;
- реакція на помилки і невдачі (позитивна чи негативна).

2) ставлення до ровесників:

- здатність взаємодіяти і працювати в групі;
- рівень дружелюбності й відкритості до спілкування з однокласниками;
- наявність конфліктів та уміння їх вирішувати;
- відкритість до співпраці і допомога іншим.

3) емоційний стан:

- прояв радості, задоволення чи тривоги під час уроків;
- рівень стресу чи дискомфорту під час соціальної взаємодії.

4) самостійність та ініціатива:

- прояв ініціативи в навчальній діяльності;
- уміння самостійно приймати рішення і виконувати завдання.

Процес спостереження здійснюється в звичайній навчальній обстановці, що дозволяє отримати об'єктивні дані про поведінку і ставлення першокласників

до освітнього процесу та ровесників. Результати спостережень допоможуть визначити рівень адаптації дитини до школи і виявити можливі труднощі, що потребують втручання зі сторони педагогів та психологів.

Загалом виділяють чотири рівні адаптації: високий (оптимальний), середній, низький і дезадаптація, що дозволяє провести комплексний аналіз обставин кожної дитини.

Спостереження за схемою: «Ставлення дитини до навчальної діяльності та ровесників» допомагає оцінити, наскільки успішно першокласник адаптувався до шкільного середовища. Вона дозволяє виявляти як випадки успішної адаптації, так і ознаки дезадаптації. Спостереження також допомагають визначити дітей, яким потрібна психолого-педагогічна підтримка, що дає можливість своєчасно надати їм необхідну допомогу та підтримку в процесі адаптації до навчальної діяльності.

3. Методика «Будиночки» (див. додаток В).

Методика призначена для діагностики емоційного стану дитини, приділяючи особливу увагу вищим емоціям, пов'язаним із соціальними взаємодіями, а також виявленню уподобань та нахилів до різних видів діяльності.

Головне її завдання — оцінити емоційну сферу дитини, а також ставлення до навколишнього середовища, щоб виявити можливі труднощі адаптації до школи. Позитивні емоції свідчать про успішну адаптацію, тоді як переважання негативних емоцій може вказувати на труднощі в пристосуванні до нових умов.

Для проведення дослідження потрібно: кольорових олівців з однаковим зовнішнім виглядом і точною відповідністю кольору грифеля; бланк відповідей для реєстрації вибору кольорів.

Методика складається з трьох етапів розфарбовування і триває близько 20 хвилин.

Дитині пропонують вибрати і розфарбувати певні фігури чи елементи, кожен раз вибираючи колір, який їй подобається або викликає відповідні емоції.

Проводиться три етапи, на кожному з яких оцінюються кольорові переваги дитини, що відображає її емоційну реакцію на навчальну діяльність і соціальні взаємодії.

Після вибору кольору відповіді фіксуються в бланку, що дає змогу систематизувати і порівнювати результати.

Кольори, які вибрала дитина, аналізуються для виявлення емоційних станів, що переважають:

- переважання теплих кольорів (наприклад, червоного або жовтого) може вказувати на позитивні емоції та успішну адаптацію;
- вибір темних кольорів (наприклад, чорного або коричневого) може вказувати на негативні емоції, які свідчать про труднощі адаптації.

Отримані результати дозволяють учителю та шкільному психологу зробити висновки про емоційне благополуччя дитини і скоректувати навчальні та соціальні підходи під час виявлення проблемних питань.

Результати, отримані в експериментальній і контрольній групах із використанням методики «Шкільна тривожність» на констатувальному етапі дослідження, подані в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Результати, отримані на констатувальному етапі за методикою «Шкільна тривожність»

Рівень адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
Високий	7	35	7	39
Середній	7	35	5	28
Низький	6	30	6	33

Незважаючи на подібність показників в обох групах, учні експериментальної групи демонструють дещо вищий відсоток середнього рівня адаптації порівняно з контрольною групою. Обидві групи потребують подальшого аналізу і можливих коректувань, особливо для дітей із низьким рівнем адаптації, для підтримки їхньої успішної інтеграції в шкільне середовище.

Для наочності результати показані на рис. 2.1.

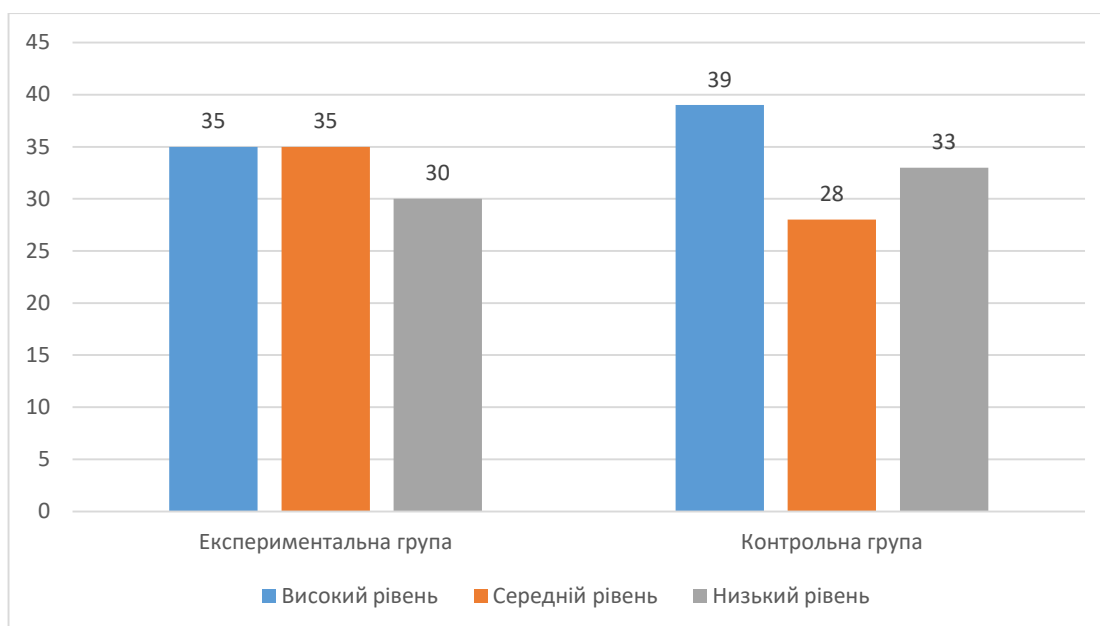

Рис. 2.1. Результати за методикою «Шкільна тривожність», отримані на констатувальному етапі в групах першокласників (у %)

Дослідження показує, що багато першокласників як в експериментальній, так і в контрольній групі відчувають підвищений рівень тривожності в перші дні навчання. Ця тривожність заважає не тільки їхньому навчанню, але й їхній здатності спілкуватися з ровесниками, затрудняючи розвиток дружніх взаємин. Крім того, емоційне благополуччя учнів впливає на їхнє фізичне здоров'я, що призводить до таких симптомів як головні болі, загальний дискомфорт, пітливість долонь та почервоніння обличчя.

Багато дітей відчувають труднощі з тим, щоб залишатися нерухомими під час уроків, часто задають запитання і проявляють потребу в постійній взаємодії. Вони також відчувають підвищену спрагу, що може бути пов'язано із загальною нервозністю. Ці ознаки тривожності виходять за рамки класу і стають очевидними під час перерв, коли діти повинні мати можливість розслабитися або погратись.

Результати констатувального етапу, отримані в експериментальній і контрольній групах із використанням спостереження за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників», узагальнені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати, отримані на констатувальному етапі під час спостереження за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників»

Рівень адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
Високий рівень адаптованості	4	20	2	11
Середній рівень адаптованості	8	40	7	39
Низький рівень адаптованості	5	25	6	33
Рівень дезадаптації особистості	3	15	3	17

Згідно з даними таблиці 2.2, учні експериментальної групи показують більш високі результати щодо адаптованості, особливо в категорії дітей із високим рівнем адаптації. Проте, в обох групах є діти з низьким рівнем адаптації та дезадаптацією, що вказує на необхідність підтримки та корекції для забезпечення успішної адаптації всіх першокласників.

Для наочності результати показані на рис. 2.2.

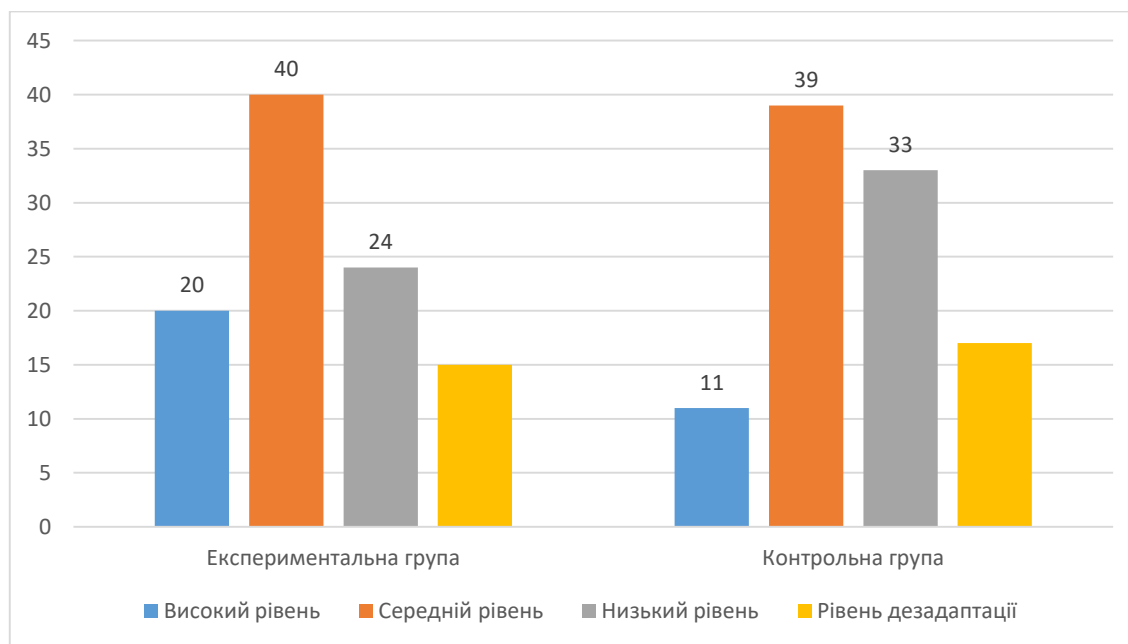

Рис. 2.2. Результати спостереження за схемою: «Ставлення дитини до навчальної діяльності та до ровесників», отримані на констатувальному етапі в обох групах першокласників (у %)

Результати, отримані на констатувальному етапі дослідження в експериментальній і в контрольній групах за методикою «Будиночки», подані в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Результати, отримані на констатувальному етапі в обох групах
першокласників, за методикою «Будиночки»**

Рівень адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
Високий	5	25	4	22
Середній	9	45	9	50
Низький	6	30	5	28

Результати за рівнями адаптації в обох групах подібні, що вказує на наявність подібних проблем та успіхів в адаптації дітей до школи.

В обох групах приблизно четверта частина дітей досягли високого рівня адаптації, в той час як близько 30 % дітей потребують додаткової підтримки для успішної адаптації.

Для наочності результати показані на рис. 2.3.

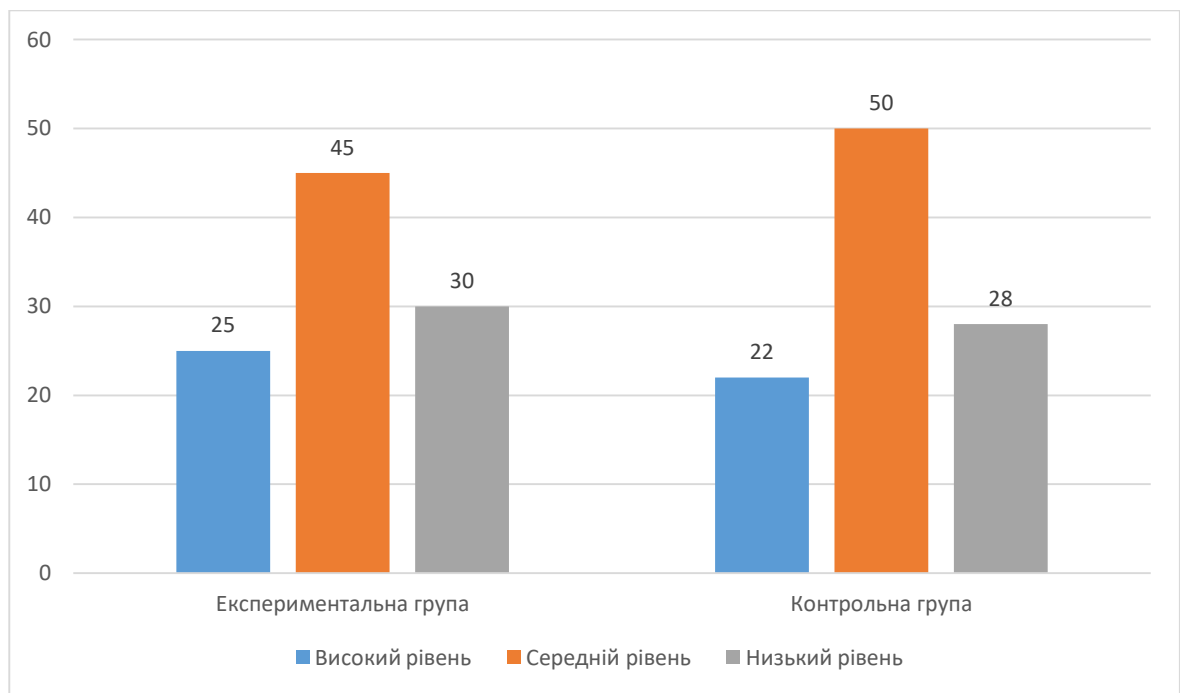

Рис. 2.3. Результати за методикою «Будиночки», отримані на констатувальному етапі в обох групах першокласників (у %)

Дані показують, що учні експериментальної групи демонструють невелику перевагу в досягненні високого рівня адаптації. Проте в обох групах є значна кількість дітей із низьким рівнем адаптації, що підкреслює необхідність докладання зусиль із підтримки їхньої інтеграції в шкільне середовище.

Середній рівень адаптації показали 45 % дітей експериментальної групи і 50 % дітей контрольної групи. Це діти, чия поведінка та навчальна активність залежать від їхнього настрою та фізичного стану. Якщо вони приходять в школу відпочивши і в хорошому настрої, то активно включаються в освітній процес і демонструють інтерес до завдань. Проте, коли вони втомлені або в поганому настрої, їхня здатність зосередитися на уроках знижується, що викликає труднощі як для них, так і для вчителів та однокласників. Ці діти демонструють різні рівні захопленості, що вказує на необхідність підтримки для стабільного прояву інтересу до навчання та адаптації.

Низький рівень адаптації, що спостерігається у 30 % дітей експериментальної групи і 28 % контрольної групи, свідчить про наявність значних труднощів. Такі діти замкнуті, відчують підвищену тривожність, уникають спілкування та активної участі на уроках. Вони бояться відповідати на запитання учителя, що пов'язано із високим рівнем тривожності і негативним сприйняттям навколишньої обстановки. Це серйозно обмежує їхні можливості для повноцінної адаптації і потребує втручання зі сторони вчителів та шкільних психологів для підтримки емоційного благополуччя.

Результати дослідження підтверджують важливість цілеспрямованих заходів, спрямованих на підтримку першокласників у період адаптації. Наявність високого рівня тривожності та ознак дезадаптації у значної кількості дітей говорить про те, що одних тільки навчальних заходів недостатньо. Необхідний комплексний підхід зі сторони педагогів, психологів та батьків, що включає регулярні консультації, увагу до емоційного стану і заходи зі зниження стресу у дітей.

На основі аналізу можна зробити висновок, що для успішної адаптації першокласників потрібна не тільки формальна увага, але й реальна участь

вчителів та батьків в їхньому емоційному і соціальному розвитку. Створення комфортного шкільного середовища, що враховує потреби дітей, а також робота над зниженням тривожності і підтримка соціальної взаємодії з однокласниками можуть значно полегшити перехід дітей до нових умов навчання і сприяти їхньому благополучному розвитку в шкільному житті.

2.2. Зміст роботи із організації взаємодії учителя з батьками молодших школярів

Дані, отримані на констатувальному етапі дослідження, дозволили нам визначити мету формувального етапу експерименту: підвищити рівень адаптації молодших школярів.

Відповідно до виявленої необхідності підвищення рівня адаптації учнів та доведеною важливістю участі батьків в освітньому процесі були розроблені й апробовані в експериментальному класі такі заняття та заходи:

- тренінг «Як допомогти дитині реалізувати себе в улюбленій справі?»;
- позакласний захід з дітьми і батьками «Організуй свій час розумно!»;
- тренінг «Гармонія — супутниця нашої сім'ї»;
- позакласний захід з дітьми і батьками «Режим дня»;
- заняття із створення збірки художніх творів для позакласного читання;
- позакласне заняття із виготовлення міні-книжки «Таємниця імені».

Ми розробили цей ряд заходів і тренінгів, спираючись на результати, отримані в ході узагальнення та аналізу теоретичних досліджень педагогів і психологів. Ці заняття дозволяють організувати взаємодію суб'єктів освітнього процесу: батьків, молодших школярів і педагогів, спрямовану на підвищення рівня шкільної адаптації.

В пізнавальних інтересах молодших школярів переважає емоційний компонент, тому необхідно залучати дітей до діяльності, яка супроводжується позитивними емоціями (радістю, задоволенням і т. ін.). Цьому сприяє ігровий

характер пізнавальної діяльності молодших школярів, використання яскравої наочності, технічних засобів.

Позиція кожної дитини має бути: по-перше, активною (участь в плануванні справи, пошуку інформації, придумуванні форми справи, аналізі її результатів); по-друге, різноманітною (організатор, ведучий, виконавець, капітан команди, член журі, учасник інсценування і т. ін.). Тому дуже важливо, щоб в різних заходах дитина могла спробувати проявити себе в різних видах діяльності.

Розглянемо заходи і тренінги, проведені на формувальному етапі експериментального дослідження.

Тренінг «Як допомогти дитині реалізувати себе в улюбленій справі?»

Цей тренінг мав на меті розвиток інтересу до результатів діяльності молодших школярів у їхніх батьків та підвищення рівня компетентності в питаннях впливу і підтримки дитини. Він спрямований на:

- створення умов для мотивації батьків до спілкування зі своєю дитиною, як з обдарованою;
- транслявання батькам знань про феномен обдарованості дітей, про психологічні особливості прояву дитячої обдарованості і специфіку взаємодії з ними;
- формування у батьків навичок реалізації педагогічних принципів підтримки дитячої обдарованості в умовах сімейного виховання.

Мета: формувати уявлення про особливості виховання інтелектуально і/або творчо обдарованих дітей, відпрацювати батьківські навички взаємодії для розкриття й подальшого розвитку здібностей молодших школярів.

Цей тренінг містить три інформаційних блоки:

1 блок. Обдарованість — чи стосується це моєї дитини?

В цьому блоці передбачається донести до батьків, що до рівня обдарованої можна розвинути практично будь-яку здорову дитину, якщо створити сприятливі умови. Ознайомити із визначенням поняття «обдарованість», навести приклади сфер, в яких їхня дитина вже могла проявляти природні задатки. Для активного

включення батьків в тему тренінга можна запропонувати написати на аркушах, які здібності є в їхньої дитини.

2 блок. Я надто багато/мало очікую?

В другому блоці передбачається розповісти батькам про наслідки сильного тиску зі сторони головних людей в житті дітей, тобто їхніх родичів. Також висвітлити проблему недостатньої зацікавленості успіхом учнів, і як це позначається на їхній пізнавальній діяльності. На аркушах записують ставлення батьків до того, що вони записали в першому пункті.

3 блок. Що я можу зробити, щоб моя дитина була успішною?

В останній інформаційній частині вчитель розповідає про те, що тільки позитивний емоційний фон сприяє підвищенню якості діяльності дитини, пропонує способи подолання відставання в якихось сферах діяльності молодшого школяра шляхом організації його вільного від навчання часу у відповідних гуртках та секціях. Наприклад: розвиток дрібної моторики (бісероплетіння, робототехніка, спеціально організовані курси, спрямовані на вирішення цієї проблеми), розвиток мовлення (театральна студія, гурток ораторської майстерності), фізичний розвиток (різні спортивні секції) і т. ін.

Ця інформаційна частина поєднується із позакласним заходом «Організуй свій час розумно!», який дозволяє батькам ознайомитися із можливостями позаурочних занять дитини. На аркушах батьки записують в один стовпчик, що вони роблять для дотримання умови створення позитивного емоційного фону дітей, а в другому, що можуть зробити надалі для покращення/закріплення досягнутих результатів.

Після проведення цього тренінгу за необхідності вчитель проводить індивідуальні консультації з батьками, щоб разом виявити, а, можливо, і вирішити проблеми молодшого школяра, що виникли в процесі самореалізації в сфері навчання.

Позакласний захід із дітьми і батьками «Організуй свій час розумно!»

Цей захід мав на меті розвиток інтересу до результатів діяльності молодших школярів у їхніх батьків і підвищення рівня компетентності в питаннях педагогічної підтримки дитини. Він спрямований на:

- інформування про ефективні способи розвитку виховного потенціалу сім'ї;
- створення умов для задоволення особистісних потреб батьків та дітей у саморозвитку і самореалізації.

Мета: ознайомити зі спортивними, дозвілєвими та культурними центрами, які є в місті, надати умови для створення мультикультурного середовища для розвитку сім'ї.

Кожна сім'я (батьки і молодший школяр) готує презентацію про якийсь заклад, який, на їхній погляд, може зацікавити слухачів і бути корисним для загального розвитку молодшого школяра в рамках дозвілєвої діяльності. Орієнтовні теми повідомлень: спортивний комплекс, танцювальна студія, художня школа, будинок культури, театральна студія, краєзнавчий музей, розвивальний центр тощо.

Батьки і діти у формі дискусії можуть обговорити свої враження про відвідування того чи іншого закладу, запропонувати спільно його відвідати або організувати екскурсію для розширення кругозору молодших школярів.

Тренінг «Гармонія — супутниця нашої сім'ї»

Цей тренінг проводиться з батьками та молодшими школярами і спрямований на зміцнення внутрішньосімейних стосунків. Доцільно приурочити цей захід до Міжнародного дня сім'ї, який відзначають 15 травня.

План і проведення цього тренінга передбачає використання декількох технологій розвитку виховного потенціалу сім'ї. Це підтверджується його цільовими установками:

- усвідомлення суб'єктами необхідності розвитку виховного потенціалу сім'ї;
- розвиток системи співпраці педагогів із сім'єю в закладі освіти;

- створення у всіх членів сім'ї позитивної установки на щасливе майбутнє;
- створення умов для мотивації батьків до спілкування зі своєю дитиною.

Мета: сприяти покращенню рівня взаємодії батьків і молодших школярів та формуванню партнерської моделі поведінки в різних соціальних ситуаціях.

Тренінг складається з декількох етапів, спрямованих на досягнення мети, і вирішення часткових завдань, а саме:

- формувати уявлення про Міжнародний день сім'ї;
- розвивати позитивне ставлення до спільної діяльності;
- сприяти формуванню чуйного і доброзичливого ставлення до кожного члена сім'ї;
- створити умови для емоційного зближення членів сім'ї.

На підготовчому етапі, батьки і педагоги погоджуються, що передбачається вислуховувати думки дітей, коли будуть завдання на придумування девізу і герба. Це дозволить дітям почуватися повноцінними учасниками, а батькам дозволить дізнатися про свою дитину щось нове.

Хід тренінга

1. Вступ.

Учитель вітає всіх присутніх. У формі бесіди проводиться історична довідка про виникнення свята, про роль позитивного психологічного клімату сім'ї в житті кожної людини та її цінності як соціального інституту.

2. Основна частина.

1) Кожна сім'я придумує девіз, з яким вони йдуть по життю. Девіз має бути коротким і відображати сутність життєвих прагнень, позицій, ідею чи мету сім'ї.

2) Кожній сім'ї пропонується намалювати родинний герб, після чого кожна сім'я пояснює, що який елемент герба означає.

3) Кожна дитина намагається пояснити два слова (не називаючи самих слів), а батьки стараються відгадати це слово.

4) Сім'я розіграє вибрану життєву ситуацію, тільки дорослі виконують роль дитини, а дитина зображає дорослого.

Приклади ситуацій:

- дитина просить батьків подовше пограти за комп'ютером;
- мама висловлює невдоволення за недостатню допомогу в якійсь справі;
- дитина просить допомогти із виконанням домашнього завдання;
- мама/тато прийшли після батьківських зборів і хочуть поділитися враженнями зі своєю дитиною;
- дитина переживає перед важливою діагностувальною роботою;
- батьки пропонують дитині разом провести вихідний десь за межами дому;
- дитина хоче запропонувати зробити спільний подарунок для бабусі своїми руками тощо.

Подібні ситуації, допоможуть подивитися кожній сім'ї на себе зі сторони, краще пізнати внутрішній світ своєї дитини, побачити недоліки у власній поведінці під час вирішення якихось життєвих ситуацій.

3. Підсумки.

Наприкінці тренінгу всі учасники стають в коло і проводиться вправа «Я вдячний/вдячна тобі за те, що ти...». У першої сім'ї в руках є невеликий м'ячик. Той, у кого він опиниться в руках, повинен сказати своїй дитині або своїм батькам, за що вони вдячні, або просто висловити якісь свої позитивні емоції. Як тільки цю вправу виконує перша сім'я, вони передають м'ячик будь-якій іншій сім'ї на вибір.

На завершення всі учасники плескають і сідають на свої місця. Вчитель підбиває підсумки тренінгу, дякує за участь.

Позакласний захід із дітьми і батьками «Режим дня»

Цей захід дозволить батькам і молодшим школярам поглибити знання про вплив режиму дня на життя людини; підвищити рівень компетентності батьків в питаннях організації режиму дня школяра, рекомендованого медичними працівниками.

Класна година сприятиме закріпленню довірливих й емоційно близьких стосунків молодших школярів та їхніх батьків шляхом спільної роботи над режимом дня, який стосується кожного члена сім'ї.

Мета: формувати у молодших школярів та їхніх батьків уявлення про користь режиму дня і про його взаємозв'язок зі здоров'ям людини.

Захід відбувається у декілька етапів: організаційний; цілепокладання; основна частина, що включає групову роботу; підбиття підсумків.

Детальний хід заняття подано в додатку Г.

Заняття із створення збірки художніх творів для позакласного читання

Цей захід доцільно приурочити до Міжнародного дня дитячої книги, який відзначають 2 квітня.

Мета: розширити читацький кругозір молодших школярів шляхом створення колективної збірки художніх творів українських і зарубіжних авторів (вірші, казки, оповідання); створити умови для мотивації батьків до спілкування зі своєю дитиною. Молодшим школярам цей захід також дозволить краще пізнати своїх однокласників, знайти спільні інтереси, що позитивно позначиться на процесі адаптації в колективі.

Це заняття рекомендується проводити в присутності батьків молодших школярів, оскільки реалізація задуманої збірки неможлива без їх сприяння. Спільна робота на рівні дитина-батьки, дитина-клас, дозволяє учасникам цього заняття відчувати важливість взаємодії один з одним на прикладі цієї діяльності із створення збірки художніх творів на цікаві для учнів початкової школи теми.

Завданнями цього заходу є:

- визначити тему художніх творів для кожного молодшого школяра;
- виділити критерії відбору матеріалу, а саме його обсяг, відсутність у програмі з літературного читання;
- надати зразок оформлення вибраного художнього твору.

Учасникам пропонуються на вибір наступні теми: сім'я, історія, тварини, кімнатні рослини, дружба, зима, літо, осінь, весна та ін. (можуть доповнюватися за бажанням молодших школярів). Оформленні у вигляді наочних матеріалів результати дозволять дітям знайти друзів за інтересами, користуватися ними на інших навчальних дисциплінах, відчувати свій внесок у спільну справу.

Допомога батьків у вирішенні деяких навчальних завдань (допомогти в пошуку інформації) дозволяє молодшому школяру побачити якісно новий рівень творчого продукту, який досягається за рахунок взаємодії дитини і батьків та створює ситуацію успіху.

Конспект заходу подано в додатку Д.

Позакласне заняття із виготовлення міні-книжки «Таємниця імені»

Заняття вирішує такі завдання:

- ознайомити молодших школярів з алгоритмом виготовлення творчого продукту «Міні-книжка»;
- розширити уявлення дітей та їхніх батьків про особливості виникнення імен учасників заняття;
- розширити кругозір учасників шляхом знайомства з короткою біографією.

Головна мета цього заходу — сприяти формуванню інтересу до історії виникнення і значення свого імені та членів своєї сім'ї. «Міні-книжка» може стати чудовим подарунком друзям і родичам, що, в свою чергу, буде сприяти розвитку подальшої спільної діяльності батьків і молодшого школяра.

На етапі підготовки до заняття вчитель має дізнатися кількість учасників зустрічі, щоб розробити матеріали (з якої мови походить ім'я, які з цим іменем є видатні діячі науки і культури). Це дозволяє зробити захід більш цікавим та інформативним.

Конспект заходу подано в додатку Е.

В ситуації спільного навчання молодші школярі почувалися «на рівних» з батьками, отримували можливість показати, що щось у них вдається краще. Ці заняття дозволили батькам стати емоційно ближчими до своїх дітей.

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

На контрольному етапі дослідження для оцінки ефективності програми підтримки повторно використовувались ті самі діагностичні методики, що й на констатувальному етапі. Діагностика експериментальної та контрольної груп першокласників проводилась в подібних умовах.

Рівень тривожності оцінювався за методикою «Шкільна тривожність». Результати контрольного етапу були подані для порівняння та аналізу динаміки адаптації в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Порівняльні результати за методикою «Шкільна тривожність» в експериментальній групі

Рівень адаптації	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
Високий	7	35	4	20
Середній	7	35	5	25
Низький	6	30	11	55

Згідно з даними із таблиці 2.4, отриманими із використанням методики «Шкільна тривожність», на констатувальному етапі високий рівень тривожності мали 7 дітей (35 %), але до контрольного етапу їхня кількість зменшилась до 4 дітей (20 %). Середній рівень тривожності також змінився: спочатку 7 дітей (35 %) демонстрували цей рівень, а на контрольному етапі їхня кількість знизилась до 5 дітей (25 %). При цьому кількість першокласників із низьким рівнем тривожності збільшилась із 6 дітей (30 %) до 11 дітей (55 %) на контрольному етапі.

Результати вказують на зниження загального рівня тривожності в групі: на контрольному етапі зросла кількість дітей із низьким рівнем тривожності, тоді як кількість учнів із високим і середнім рівнями зменшилась. Ці дані можуть свідчити про те, що діти стикаються з певними труднощами в процесі адаптації і потребують додаткової психологічної та педагогічної підтримки для успішного включення в освітній процес.

Для наочності результати подані на рис. 2.4.

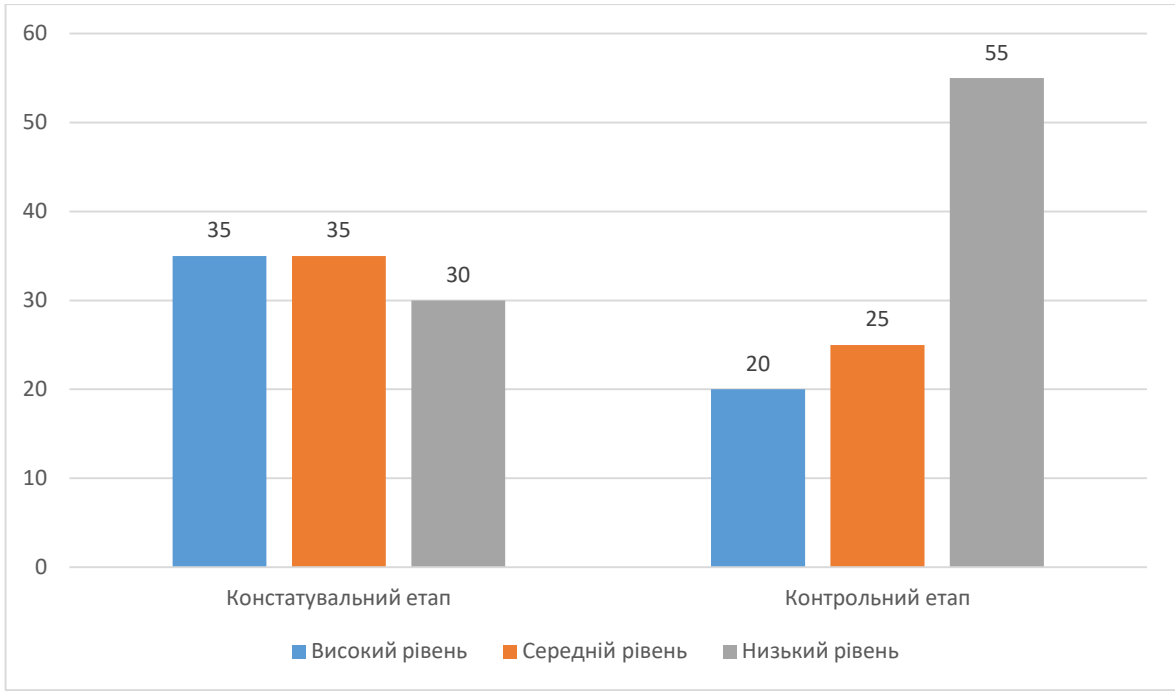

Рис. 2.4. Результати за методикою «Шкільна тривожність» на контрольному етапі дослідження в експериментальній групі (у %)

Порівняльні результати за методикою «Шкільна тривожність» в контрольній групі першокласників подані в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Порівняльні результати за методикою «Шкільна тривожність» в контрольній групі

Рівень адаптації	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
Високий	7	39	5	28
Середній	5	28	7	39
Низький	6	33	6	33

На констатувальному етапі в 39 % дітей (7 дітей) був високий рівень тривожності, але на контрольному етапі цей показник знизився до 28 % (5 дітей). В той же час частка дітей із середнім рівнем тривожності зросла із 28 % (5 дітей) до 39 % (7 дітей). Кількість дітей із низьким рівнем тривожності залишилась незмінною — 6 дітей, що становить 33 % на кожному етапі.

Дані вказують на спад у високому рівні тривожності, оскільки частина дітей перейшла в категорію середнього рівня. При цьому група із низьким рівнем

залишилась стабільною, що свідчить про те, що цим дітям потрібна додаткова підтримка для успішної адаптації до освітнього процесу.

Для наочності результати подані на рис. 2.5.

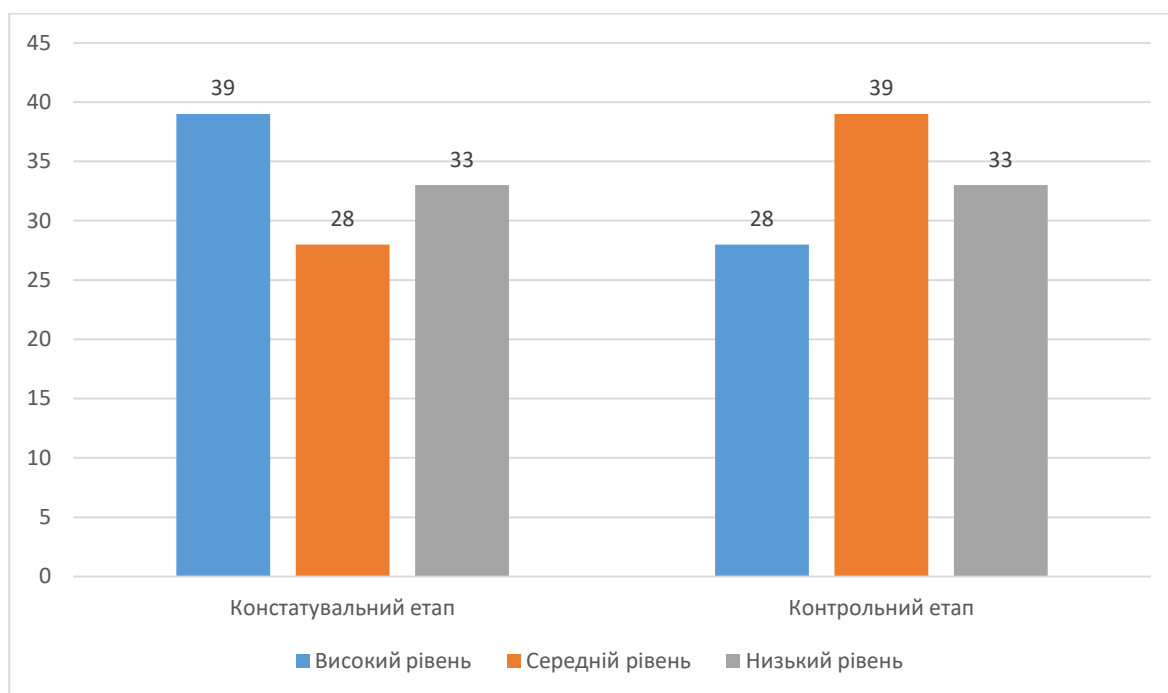

Рис. 2.5. Результати за методикою «Шкільна тривожність» на контрольному етапі дослідження в контрольній групі (у %)

Першокласники з високим рівнем тривожності (зниженим на 15 % в експериментальній групі і на 11 % в контрольній групі) демонструють декілька специфічних рис, які заважають процесу навчання. Ці діти часто відчують труднощі з концентрацією уваги на завданнях, проявляють нервові звички, такі як обгризання нігтів або імпульсивні рухи, їм складно спілкуватися, вони часто дистанціюються від ровесників та уникають контакту з учителем. Для підтримки цих дітей необхідні спеціальні розвивальні і корекційні заняття. Ці заняття будуть зосереджені на тому, щоб допомогти дітям впоратися з емоціями та стресом і розвинути навички соціальної взаємодії. Шкільний психолог буде керувати цією роботою як в групових, так і в індивідуальних заняттях, покликаних забезпечити цільову підтримку і керівництво.

Результати контрольного етапу за спостереженням за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників» в експериментальній групі подані для порівняння та аналізу динаміки адаптації в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Порівняльні результати спостереження за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників» в експериментальній групі

Рівень адаптації	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
Високий рівень адаптованості	4	20	9	45
Середній рівень адаптованості	8	40	8	40
Низький рівень адаптованості	5	25	3	15
Рівень дезадаптації особистості	3	15	0	0

Дані таблиці 2.6 показують помітні покращення в рівнях адаптації першокласників на контрольному етапі порівняно із первинною оцінкою. Відсоток дітей із високим рівнем адаптації значно зріс, збільшившись із 20 % до 45 %, що відображає ефективність заходів підтримки, реалізованих для сприяння їх адаптації. Частка дітей із середнім рівнем адаптації залишилась стабільною на рівні 40 % на обох етапах, що свідчить про те, що ця група може виграти від подальшої підтримки, щоб допомогти їм досягти більш високого рівня адаптації.

Важливе покращення спостерігається серед дітей із низьким рівнем адаптації, де відсоток знизився із 25 % до 15 %. Це може свідчити про те, що частина дітей, які відчували труднощі з адаптацією, змогли покращити свою ситуацію і почуваються комфортніше в шкільному середовищі.

Особливо важливо підкреслити, що на контрольному етапі відсутні діти з рівнем дезадаптації особистості, який на констатувальному етапі складав 15 %. Це свідчить про ефективну роботу зі зниження рівня тривожності і покращення психологічної стійкості дітей. В цілому, результати підтверджують, що систематична психологічна і педагогічна підтримка, в тому числі й зі сторони батьків, позитивно впливає на адаптацію першокласників.

Для наочності результати подані на рис. 2.6.

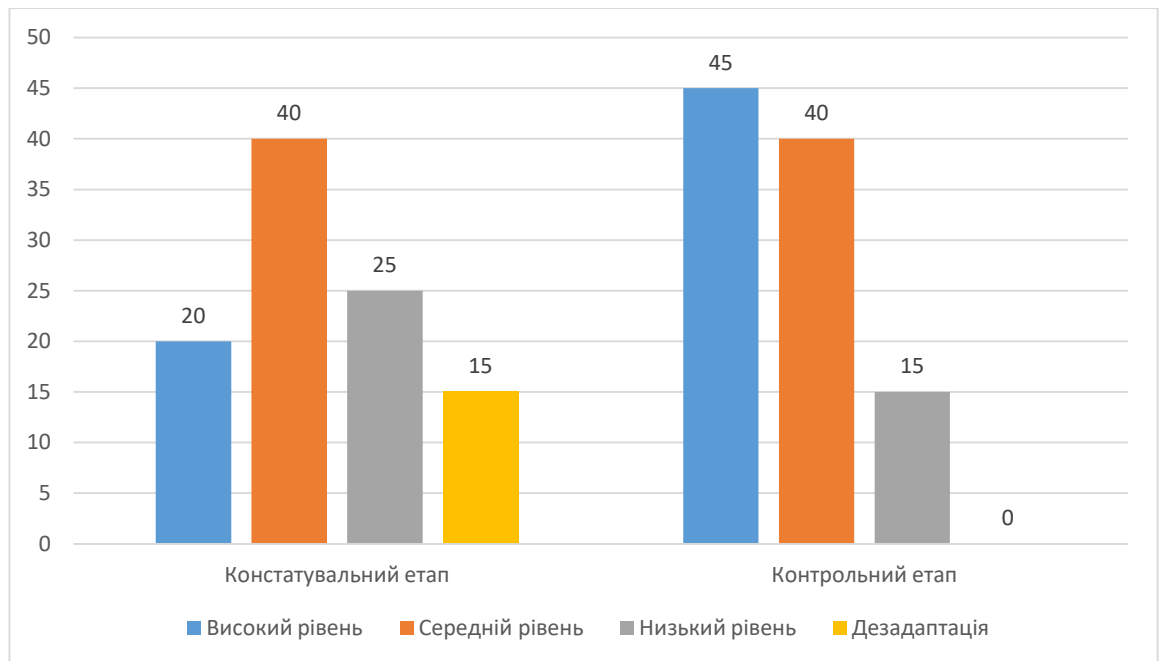

Рис. 2.6. Результати за спостереженням за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників» в експериментальній групі (у %)

Вчителі й батьки, які брали участь в обговореннях, відмітили значний прогрес у першокласників із експериментальної групи. За цей час діти стали більш впевненими, активніше включались в освітній процес, впевнено реагували на завдання, дотримувались режиму дня, проявляли більшу відповідальність і самостійність. Також спостерігалось помітне зниження рівня тривожності.

Результати контрольного етапу за спостереженням за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників» в контрольній групі для порівняння та аналізу динаміки адаптації подані в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Порівняльні результати спостереження за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників» в контрольній групі

Рівень адаптації	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
Високий рівень адаптованості	2	11	3	16
Середній рівень адаптованості	7	39	7	39
Низький рівень адаптованості	6	33	5	28
Рівень дезадаптації особистості	3	17	3	17

Згідно з даними таблиці 2.7, на високому рівні адаптованості спостерігається невеликий приріст: кількість дітей збільшилась із 2 (11 %) до 3 (16 %). Це вказує на позитивні зміни для частини дітей, які змогли краще адаптуватися до нових шкільних умов.

Середній рівень адаптації залишився стабільним, і його показники не змінились: 7 дітей (39 %) на обох етапах. Це може свідчити про те, що в значній частини дітей адаптація відбувається на середньому рівні, і вони продовжують демонструвати помірний рівень успішності в пристосуванні до навчального процесу.

Низький рівень адаптації дещо знизився із 6 (33 %) до 5 дітей (28 %), що є позитивним показником, оскільки деякі діти змогли покращити свої адаптаційні навички і перейти на вищий рівень. Тим не менше, в групі все ще залишається значна кількість дітей, яким складно адаптуватися.

На рівні дезадаптації змін не відбулось, збереглися 3 дітей (17 %) з ознаками труднощів в адаптації. Це свідчить про те, що для певної частини учнів залишаються значні проблеми, що потребують подальшої уваги і корекції.

Для наочності результати подані на рис. 2.7.

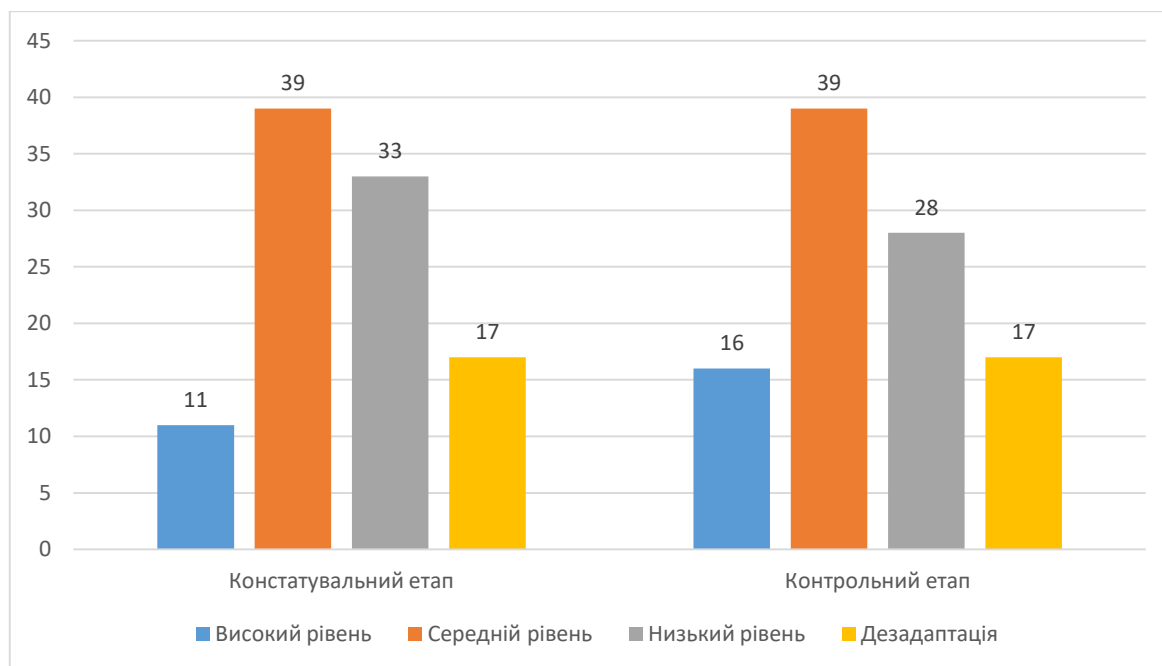

Рис. 2.7. Результати за спостереженням за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників» в контрольній групі на контрольному етапі (у %)

На контрольному етапі звертає на себе увагу той факт, що в 3 дітей контрольної групи, що становить 17 % від кількості учасників, зберіглась дезадаптація. Вона зберіглась навіть під час використання стандартних заходів психолого-педагогічної підтримки, спрямованих на сприяння адаптації. Відповідно, кількість дітей, що відчують труднощі в адаптації, залишалась незмінною.

Детальні результати контрольного етапу для експериментальної групи за методикою «Будиночки» подані в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Порівняльні результати за методикою «Будиночки» в експериментальній групі

Рівень адаптації	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
Висока	5	25	9	45
Середня	9	45	11	55
Низька	6	30	0	0

Як показано в таблиці 2.8, експериментальна група першокласників продемонструвала значне покращення рівня адаптації на контрольному етапі дослідження. Кількість дітей, які досягли високого рівня адаптації, збільшилась із 5 (25 %) на констатувальному етапі до 9 (45 %) на контрольному етапі. Це відображає позитивні зміни в емоційному благополуччі дітей та їх здатності адаптуватися до шкільного середовища.

Також слід зазначити, що кількість дітей із середнім рівнем адаптації зросла із 9 (45 %) до 11 (55 %), що може вказувати на те, що більшість першокласників продовжують успішно справлятися з адаптацією, хоча і не досягають високих результатів.

Важливо, що на контрольному етапі не залишились діти із низьким рівнем адаптації, оскільки на констатувальному етапі їх було 6 (30 %). Ця зміна вказує на успішні результати роботи з дітьми в експериментальній групі, що

підтверджує ефективність проведених заходів із психологічного і педагогічного супроводу першокласників в період адаптації.

Для наочності результати подані на рис. 2.8.

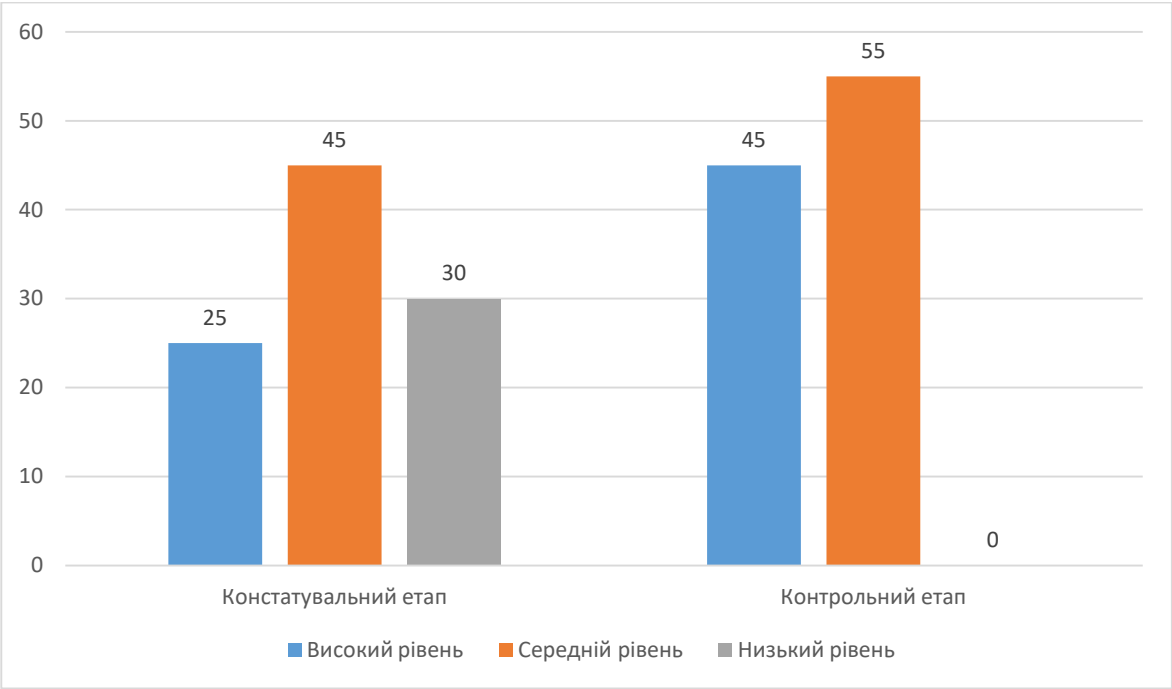

Рис. 2.8. Результати за методикою «Будиночки» в експериментальній групі на контрольному етапі (у %)

Результати контрольного етапу за методикою «Будиночки» в контрольній групі подані для порівняння та аналізу динаміки адаптації в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Порівняльні результати за методикою «Будиночки» в контрольній групі

Рівень адаптації	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
Високий	4	22	5	28
Середній	9	50	10	55
Низький	5	28	3	17

Згідно з даними таблиці 2.9, отриманими із використанням методики «Будиночки», на констатувальному етапі високий рівень адаптації був у 4 дітей (22 %), а на контрольному етапі цей показник збільшився до 5 дітей (28 %). Це свідчить про невеликі, але позитивні зміни в кількості дітей, які успішно адаптувалися до шкільних умов. Кількість дітей із середнім рівнем адаптації

також зросла із 9 (50 %) до 10 (55 %), що є ще одним позитивним результатом. Це свідчить про те, що більша частина першокласників продовжує успішно освоювати навчальний процес, хоча ще й не досягли високого рівня адаптації.

Для наочності результати подані на рис. 2.9.

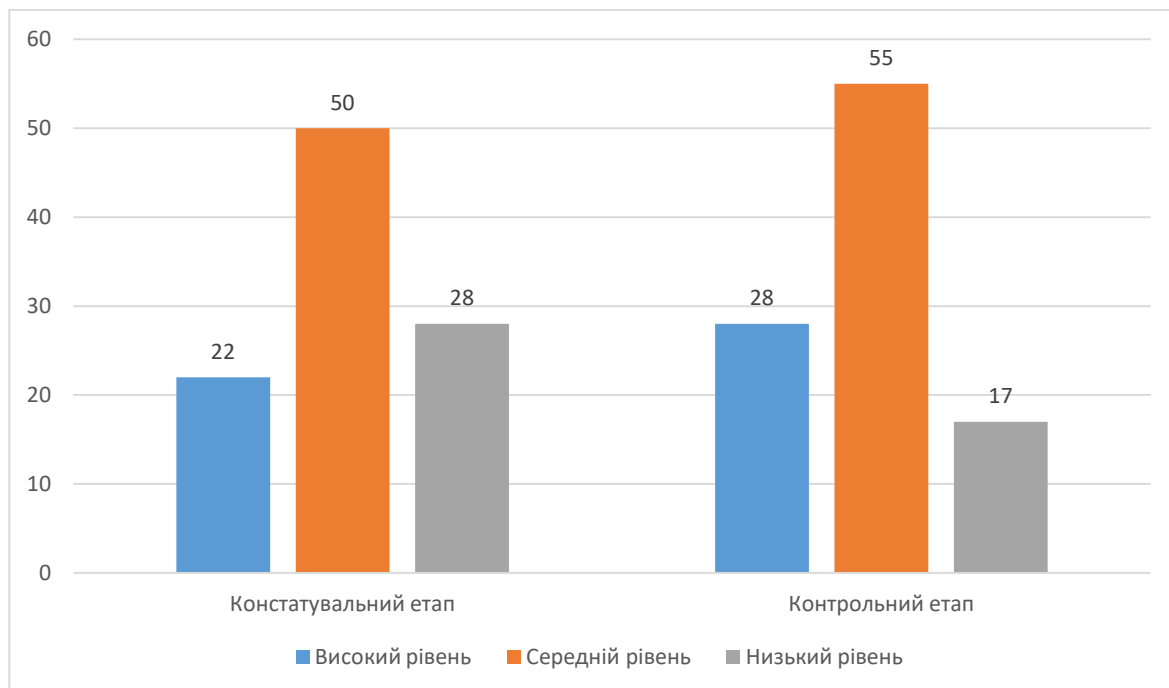

Рис. 2.9. Результати за методикою «Будиночки» в контрольній групі на контрольному етапі (у %)

Серед першокласників 45 % в експериментальній групі і 28 % в контрольній мають високий рівень адаптації. Ці діти проявляють впевненість на уроках та у взаємодії з учителями і ровесниками. В той же час 55 % першокласників із середнім рівнем адаптації демонструють коливання настрою, які залежать від ситуації. Їхня впевненість часто пов'язана зі знайомством з матеріалом, а також щоденна рутинна вдома, наприклад, пізній сон, впливають на їхнє благополуччя і здатність зосередитися на уроках.

Першокласники з низьким рівнем адаптації, що становить 17 % контрольної групи, демонструють труднощі із засвоєнням навчальної програми. Ця проблема, очевидно, пов'язана із проблемами неуважності і підвищеною тривожністю. Крім того, ці діти продовжують стикатися з труднощами в спілкуванні, що робить взаємодію як з учителями, так і з ровесниками складною. В світлі цієї ситуації дуже важливо реалізувати додаткову індивідуальну

підтримку для цієї групи, щоб допомогти подолати дезадаптацію. Нездатність вирішити ці проблеми може мати згубні наслідки для їхнього освітнього досвіду та загального психологічного благополуччя.

Порівняльний аналіз діагностичних даних учнів експериментальної і контрольної груп свідчить про те, що запропонована система дає суттєві позитивні результати. Цей підхід може ефективно використовуватися вчителями початкових класів в закладах освіти для забезпечення більш плавного переходу молодших школярів до навчальної діяльності.

Виходячи із результатів, отриманих на контрольному етапі експериментального дослідження, можна зробити висновок про успішну роботу із адаптації молодших школярів. Це стало можливим завдяки тому, що:

1) робота з учнями експериментального класу та їхніми батьками проводилась в системі тісної взаємодії сім'ї та школи і була спрямована на надання допомоги в адаптації молодших школярів;

2) під час розробки і проведення серії заходів враховувались вікові особливості дітей. Взаємодіючи в ході цієї діяльності з батьками та однокласниками, молодші школярі змогли переосмислити ставлення до навколишніх, що, в свою чергу, дозволило покращити взаємини в колективі;

3) включення учнів у різноманітну діяльність, значущу для них і навколишніх, вплинуло на підвищення їхньої самооцінки та статусу серед однокласників.

Загалом реалізація розробленої і реалізованої програми позитивно вплинула на адаптацію першокласників до шкільного середовища. В експериментальній групі спостерігалось значне покращення рівня адаптації, що підтверджується збільшенням відсотка дітей із високим рівнем адаптації і зниженням кількості дітей із низьким рівнем.

Реалізація програми призвела до помітного зниження рівня тривожності у першокласників в експериментальній групі. Це зниження тривожності сприяло більш впевненій поведінці як в навчальній діяльності, так і у взаємодії з однокласниками і вчителями.

Незважаючи на позитивні результати в експериментальній групі, в контрольній групі залишились діти з низьким рівнем адаптації і високим рівнем тривожності. Це підкреслює важливість організації додаткових індивідуальних занять і корекційної роботи для дітей, які відчувають труднощі в адаптації.

Результати діагностики учнів 1 класу свідчать про те, що система психолого-педагогічної підтримки, застосована в період адаптації до школи, демонструє свою ефективність. В зв'язку з цим рекомендується, щоб педагоги використовували її в своїй практиці. Отримані дані підтверджують висунуту гіпотезу.

ВИСНОВКИ

Впродовж усього життя людина стикається з проблемою адаптації до певного середовища чи соціальної ролі. І якщо дорослий на основі свого життєвого досвіду переважно може адаптуватися до швидко змінюваних умов досить легко, то дитині необхідна допомога дорослих. І ця підтримка й допомога повинні представляти єдність сім'ї та школи, спрямовану на успішну адаптацію молодшого школяра.

На теоретичному етапі нашої роботи ми розглянули взаємодію сім'ї та школи як психолого-педагогічну проблему і визначили, що вона має здійснюватися за умови співпраці всіх її суб'єктів, а в нашому випадку — це батьки, вчителі й дитина молодшого шкільного віку. За дотримання цієї умови процес адаптації молодшого школяра буде успішним.

Аналіз характерних особливостей компонентів освітнього процесу та їх завдань дозволив не тільки проілюструвати можливі варіанти участі батьків у навчальній діяльності молодшого школяра, але й довів необхідність і важливість цієї участі.

Нами були проаналізовані особливості адаптації молодших школярів, основні новоутворення особистості на етапі початкової освіти. Розподіл адаптації на первинну і вторинну дозволив розглянути її специфіку з урахуванням часового періоду та умов. Таким чином, до первинної адаптації молодших школярів відносять початок навчального року, перехід в середню школу, а до вторинної — освітній процес впродовж навчального року. Також в ході аналізу характерних особливостей успішної адаптації молодших школярів ми відзначили важливу роль батьків, оскільки одним із основних завдань адаптації є підтримка та збереження гармонії в діяльності систем організму і психічного стану особистості в динамічних умовах соціуму.

Ми вважали за доцільне розглянути п'ять основних типів несприятливого розвитку молодших школярів, що дозволило визначити, які помилки з боку батьків і вчителів можуть бути причиною дезадаптації першокласників. Також

ми з'ясували, які види взаємодії батьків і вчителя стануть запорукою успішної адаптації дитини в початковій школі.

Також ми проаналізували сучасні системи роботи школи із сім'єю: консультування та тренінги, діагностика батьківства, психолого-педагогічне просвітництво, дистанційна робота із сім'єю, інформування. На їх основі в останні роки були розроблені і втілені в сучасну освітню практику авторські технології розвитку виховного потенціалу сім'ї в освітньому просторі. Використовуючи розглянуті авторські технології, ми розробили та апробували ряд занять і заходів, які презентовані в другому розділі роботи. Загальною метою цих розробок є підвищення рівня адаптації молодших школярів.

Експериментальна робота проводилась на базі Олексинської гімназії Більче-Золотецької сільської ради та опорного закладу «Більче-Золотецький навчально-виховний комплекс загальноосвітня школа I-III ступенів» Чортківського району Тернопільської області. В ньому брали участь 40 учнів 1 класу: 22 учні склали експериментальну групу і 18 учнів — контрольну групу.

Практичне дослідження відбувалося впродовж трьох етапів. На констатувальному етапі із використанням таких методик:

- методика «Шкільна тривожність»;
- спостереження за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників»;
- методика «Будиночки».

На основі отриманих з їх допомогою результатів ми отримали уявлення про рівень сімейного виховання молодших школярів, рівні вихованості, мотивації та адаптації учнів початкової школи.

Доведена на констатувальному етапі необхідність підвищення рівня шкільної адаптації визначила мету формувального етапу експерименту. Відповідно до виявленої необхідності підвищення рівня адаптації учнів і доведеної важливості участі батьків в освітньому процесі були розроблені та апробовані наступні заняття та заходи:

- тренінг «Як допомогти дитині реалізувати себе в улюбленій справі?»;

- позакласний захід з дітьми і батьками «Організуй свій час розумно!»;
- тренінг «Гармонія — супутниця нашої сім'ї»;
- позакласний захід з дітьми і батьками «Режим дня»;
- заняття із створення збірки художніх творів із позакласного читання;
- позакласне заняття із виготовлення міні-книжки «Таємниця імені».

На контрольному етапі були повторно проведені визначення рівня шкільної мотивації; оцінка вихованості учнів; кількісна і якісна характеристика показників адаптації учнів.

Порівняльний аналіз результатів констатувального і контрольного етапів експериментального дослідження показав покращення рівнів за результатами всіх трьох діагностик. Це дозволило зробити висновок про те, що робота із підвищення рівня адаптації молодших школярів проведена успішно.

Всі завдання, поставлені нами в ході дослідження, виконані, мета роботи досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби: методичні рекомендації / за наук. ред. В. Г. Панка. Київ: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/106607/1/%D0%9C%D0%A0%20%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%83%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96%281%29.pdf>
2. Адаптація дітей у 1, 5, 10 класах / упоряд. Т. Червонна. Київ: Шкільний світ, 2008. 128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).
3. Адаптація першокласників до навчання в школі. Методичний посібник / Уклад.: О. М. Івахова. Петрашівка, 2016. 98 с.
4. Алексеева Л. В. Проблема адаптації першокласників до навчальної діяльності. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірник наукових праць. 2007. №3(5). С. 143-151.
5. Андрійчук С. В., Петрюк І. М. Наступність у профілактиці соціальної дезадаптації дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (від теорії до практики): навчально-методичний посібник. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2014. 120 с.
6. Балінт О. Запорука успішної адаптації учнів 1-го класу. *Психолог*. 2016. № 23/24. С. 8-14.
7. Батьківські збори: шляхи до партнерства та співпраці : методичний посібник для вчителів початкових класів / уклад.: О. В. Пагава, Я. О. Чернишова. Харків: Друкарня Мадрид, 2018. 96 с.
8. Березовська Л. І., Смоляк М. А. Психологічні особливості адаптації школярів до навчання. *Вісник Національного університету оборони України. Питання психології*. 2014. № 4 (41). С. 162-167.
9. Беляєва О. Успішна адаптація першокласників до школи: тренінг. заняття для батьків. *Психолог*. 2016. № 17/18. С. 34-42.

10. Бойко А., Шевчук А. Адаптація шестирічної дитини до школи. Психологія молодшого школяра: зб. наук.-метод. пр.; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка / за заг. ред. Н. М. Дубравської. Житомир, 2016. С. 224-227.
11. Василенко О. М., Малько А. О. Соціально-педагогічна діяльність у закладах освіти: підручник. Харків: Крок, 2003. 83 с.
12. Ветрова С. Є. Батьки і початкова школа: Партнерство заради дитини. Харків: Видавництво «Ранок», 2009. 160 с.
13. Виноградова Т. Взаємодія батьків і педагогів — необхідна умова для виховання нового покоління. Педагогічна скарбниця Донеччини. 2003. № 2. С. 51-52.
14. Гончарова Н., Вако І., Войтович М. Фактори впливу на процес адаптації дітей молодшого шкільного віку до умов навчання у школі. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр.; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Вінниця, 2017. Вип. 3(22). С. 52-57.
15. Гуріна О. Адаптація першокласників: семінар для вчителів початкових класів. *Психолог. Шкільний світ*. 2008. № 15. С. 13-16.
16. Давосир Л. Успішна адаптація першокласника: майстер-клас. *Психолог*. 2015. № 15/16. С. 64-67.
17. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
18. Журомська Л., Балаба Н. Психологічний супровід адаптації першокласників до навчання у школі: авт. програма. *Завуч*. 2015. № 16. С. 12-15.
19. Закон України № 2145-VIII «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru>
20. Зотова Н. В. Перший раз у перший клас. Адаптація до школи. Харків: Видавництво «Ранок», 2011. 128 с.
21. Зубцова Ю. Є. Дидактика початкової освіти: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 013 Початкова освіта освітньо-професійної програми «Початкова освіта». Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. 142 с.

22. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи. Київ: Просвіта, 2009. 416 с.
23. Каленюк Л., П'ятничка Т. Шкільна адаптація і психічне здоров'я першокласника. Психологія молодшого школяра: зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка; за заг. ред. Н. М. Дубравської. Житомир, 2016. С. 257-259.
24. Кириченко В. Адаптація молодших школярів до навчально-виховного процесу. Психологія молодшого школяра: зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка; за заг. ред. Н. М. Дубравської. Житомир, 2016. С. 166-170.
25. Китинська О. Актуальні проблеми адаптації першокласників до освітнього середовища Нової української школи. Інноваційні процеси освітньої сфери України та країн центральної Європи: стан, проблеми і перспективи. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 4-5 грудня 2024 р.), Тернопіль: ЗУНУ, 2024. С. 244-246. URL: <https://conference.wunu.edu.ua/index.php/iposu/article/view/536>
26. Кіракосян Г. Легка адаптація першачків: методи арт-терапії. *Психолог*. 2018. № 19/20. С. 24-27.
27. Кіт Г. Г. Дидактика початкової освіти : практикум. Вінниця: ЦОП «Документ Принт», 2017. 249 с.
28. Кльоц К. Психологічна адаптація першокласників до навчання в школі. Теоретико-методичні підходи до психічного та особистісного розвитку дитини в умовах системних змін: зб. наук.-метод. пр.; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2015. С. 149-152.
29. Ковальчук В. А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.
30. Кожемякина Н. І. До питання про шкільну дезадаптацію дітей першого класу. *Наука і освіта*. 2002. № 2. С. 32-35.
31. Колесова Г. В. Діагностика адаптації першокласників до школи (методичне забезпечення) / Відділ освіти виконавчого комітету Славуцької міської ради. Міський методичний центр. Славутич, 2009. 44 с.

32. Копосов П. Г. Нова українська школа: дидактичні особливості організації навчально-ігрової діяльності учнів 1-2 класів: навч.-метод. посіб. Харків: Вид-во «Фабула», 2021. 160 с.
33. Корсовецька М., Кукелко В. Адаптація дітей молодшого шкільного віку до навчання в початковій школі. Психологія молодшого школяра: зб. наук.-метод. пр.; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка; за заг. ред. Н. М. Дубравської. Житомир, 2016. С. 253-257.
34. Кошалковська Л. І. Арт-терапія в роботі з першокласниками на етапі адаптації до шкільного середовища. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 22/24. С. 106-114.
35. Кравчук Л. Вхідження у шкільне життя. Адаптаційна програма «Здрастуй, школо!». *Початкова освіта*. 2016. № 15. С. 17-35.
36. Кравчук Л. Особливості шкільної адаптації першокласників. *Сучасна школа України*. 2013. № 9(261). С. 4-16.
37. Левківська С. Психологічна готовність старших дошкільників до школи. Теоретико-методичні підходи до психічного та особистісного розвитку дитини в умовах системних змін: зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2015. С. 43-46.
38. Ліснівська Л. Б. Роль самооцінювання в адаптації дитини до школи. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2006. № 2. С. 41-45.
39. Максим О. В. Вплив психічних станів учнів на процес адаптації першокласників. *Нові технології навчання*. 2012. Вип. 72. С. 34-40.
40. Марінушкіна О. Діагностика шкільної дезадаптації дітей молодшого шкільного віку. Діагностичний інструментарій психолога. Київ: Шкільний світ, 2008. С. 43-51.
41. Марущак К. Психологічна готовність старших дошкільників до школи. Психологія дошкільника: зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка; за заг. ред. Н. М. Дубравської. Житомир, 2016. С. 60-63.
42. Мельничук С. Л. Проблема адаптації молодших школярів до навчання у школі: психолого-педагогічний аспект. *Габітус*. 2022. Випуск 44. С. 89-93.

43. Мойсієнко О. Соціально-психологічні особливості адаптації першокласників до школи. *Психологія молодшого школяра: зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка; за заг. ред. Н. М. Дубравської. Житомир, 2016. С. 264-267.*
44. Нова українська школа: організація взаємодії з батьками учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. / Т. М. Бабко, О. В. Банах, А. В. Вознюк, Г. А. Коломоєць, Л. Г. Кудрик, О. М. Мельник. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 208 с.
45. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
46. Олексієнко Л. Д. Адаптаційний період учнів 6-річного віку: засідання метод. об'єднання вчителів початкових класів. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 22/24. С. 101-105.
47. Олексюк Ю. Теоретичні основи адаптації першокласників до навчання в школі. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2018. Вип. 29. С. 151-153.
48. Опанасюк Г. Алгоритм супроводу дітей в адаптаційний період. *Психолог*. 2009. Січень (№ 3-4). С. 12-18.
49. Перегончук Н. Психологічні основи проявів дезадаптації учнів початкової школи. *Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів. Серія «Початкове навчання»*. Вип. 5. Частина II. Вінниця, 2007. С. 40-42.
50. Підберезька М. М. Успішна адаптація першокласників: консультація для батьків. *Шкільному психологу. Усе для роботи*. 2015. № 1. С. 28-32.
51. Психолог у НУШ: радісно та впевнено руш! Путівник психолога в Новій українській школі / заг. ред. Є. В. Афоніна, О. О. Заріцький, Н. В. Міщенко. Краматорськ: Витоки, 2018. 250 с.
52. Роденко О. Адаптація та дезадаптація. Соціальна адаптація дитини в шкільному просторі. *Психолог*. 2018. № 1/2. С. 84-91; № 3/4. С. 68-75.
53. Родніна В. В. Успішна адаптація шестирічок — перший крок до успішного навчання у майбутньому. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 22/24. С. 84-100.

54. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ: Грамота, 2013. 504 с.
55. Савчук В., Скарбарчук І. Особливості психологічної готовності дитини до навчання у школі. Психологія молодшого школяра: зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка; за заг. ред. Н. М. Дубравської. Житомир, 2016. С. 103-107.
56. Сайко Т., Березовська Н. Адаптація майбутніх першокласників до школи «10 кроків до навчання»: з досвіду роботи. *Початкова школа*. 2017. № 5. С. 34-35.
57. Сіваченко О. Деякі аспекти психологічної готовності дитини до навчання у школі. Психологія дошкільника: зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка; за заг. ред. Н. М. Дубравської. Житомир, 2016. С. 128-131.
58. Стадник Л. Адаптація першокласника до школи. *Початкова школа*. 2015. № 11. С. 47-50.
59. Технології соціально-педагогічної роботи: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. А. Й. Капської. Київ, 2000. 372 с.
60. Хіц Л. А. Адаптація дітей шестирічного віку до школи. 2023. URL: <https://naurok.com.ua/metodichniy-posibnik-adaptaciya-ditey-shestirichnogo-viku-do-shkoli-401608.html>
61. Чуб Н. Усе про адаптацію дитини в нових обставинах. Харків: Видавнича група «Основа», 2023. 144 с.
62. Швидка І. Перший раз у перший клас. *Психолог*. 2015. № 15-16(567-568). С. 4-11.
63. Шпак С. Сучасні технології роботи вчителя з батьками під час адаптації молодших школярів до навчання у школі. Трансформація початкової освіти в епоху змін: виклики та можливості: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої пам'яті професора Івана Руснака (м. Чернівці, 1 травня 2025 року) / за наук. ред. С. З. Романюк. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 246-250.
64. Яцюк М. Вступ до 1 класу. Психологічний супровід. Київ: Шкільний світ, 2017. 104 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностична методика «Шкільна тривожність»

Мета методики: виявити рівень шкільної тривожності першокласника, який істотно впливає на дезадаптацію.

Кількісним показником прояву шкільної тривожності є сума балів, одержаних при оцінюванні дитини вчителями та батьками.

Бланк опитувальника для вчителів

№	Показники тривожності	Часто (2 б.)	Іноді (1 б.)	Ніколи (0 б.)
1	Боїться відповідати біля дошки			
2	Під час відповіді починає заїкатися			
3	При звертанні вчителя легко червоніє			
4	Не впевнений / не впевнена у правильності своїх відповідей, дій			
5	Панічно реагує на невдачі у навчанні			
6	Дуже боїться помилитися під час відповіді			
7	Вважає, що до нього / неї погано ставляться у класі			
8	На уроці гризе нігті, смокче пальці, крутить волосся			

Бланк опитувальника для батьків

№	Показники тривожності	Часто (2 б.)	Іноді (1 б.)	Ніколи (0 б.)
1	Перед виходом до школи скаржиться на поганий стан			

2	Вважає себе поганим учнем / поганою ученицею			
3	Боїться, що не зможе правильно відповідати на запитання вчителя			
4	Скаржиться на погане ставлення вчителя, однокласників до себе			
5	У школі неохоче розлучається з батьками			
6	Бувають нічні страхи, пов'язані зі шкільною тематикою			
7	Уникає розмов про школу			
8	Відкрито висловлює страх перед школою			

Спостереження за схемою: «Ставлення дитини до навчання та ровесників»

Бланк методики

№	Твердження	Так	Ні
1	Намагається уникнути активної участі в роботі на уроці		
2	Як правило, не виявляє дружелюбності та доброзичливості до однолітків		
3	Ніколи не ділиться своїми враженнями ні з педагогом, ні з однолітками		
4	Зазвичай не йде на контакт, навіть якщо до нього / неї звертаються із проханням		
5	Погоджується на другі ролі, зазвичай ніколи не виявляє бажання бути головним на уроці, у позакласній діяльності		
6	У нього / неї немає друзів серед однокласників і взагалі у школі		
7	Як правило, уникає спілкування з іншими дітьми		
8	У спілкуванні з однокласниками зазвичай прагне отримати головну роль, якщо не отримує, відмовляється йти на контакт		
9	Не виявляє інтересу до колективної діяльності з однокласниками, воліє усамітнення		
10	Скаржиться, що погано почувається у школі		

Якщо зазначена особливість поведінки властива першокласнику, то відповідне твердження оцінюється в 1 бал, якщо ні — 0 балів.

Розглядаючи адаптацію, як результат, виділяють такі рівні:

- високий рівень адаптованості, характеризується найбільш оптимальною включеністю особистості у навчальну діяльність та спілкування;
- середній рівень адаптованості, характеризується високою включеністю до діяльності та спілкування, досягнутою ціною високих емоційних витрат;
- низький рівень адаптованості особистості передбачає наявність задовільної активності та дисципліни, низьких оцінок реального соціометричного статусу та ступеня реалізації внутрішньо особистісного потенціалу тощо;
- рівень дезадаптації особистості характеризується низькими показниками у навчанні, дисципліні, громадській активності.

Методика «Будиночки»

Мета: діагностика емоційного ставлення дитини до школи.

Матеріали: бланк відповідей, вісім кольорових олівців: синій, червоний, жовтий, зелений, фіолетовий, сірий, коричневий, чорний. Олівці повинні бути однаковими, пофарбовані у кольори, відповідні грифелю.

Бланк відповідей до тесту «Будиночки»

ПІБ клас дата

1 завдання

1	2	3	4	5	6	7	8

2 завдання

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

3 завдання

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

№ 10 _____

Інструкція

Знайдіть на своєму аркуші завдання № 1. Це доріжка із восьми прямокутників. Виберіть той олівець, який вам найбільш приємний і розфарбуйте перший прямокутник. Відкладіть цей олівець убік. Подивіться на решту олівців. Який вам більше подобається? Розфарбуйте ним інший прямокутник. Відкладіть олівець убік. І так далі.

Знайдіть завдання № 2. Перед вами будиночки, їх ціла вулиця. У них мешкають наші почуття. Я називатиму почуття, а ви підберіть до них відповідний колір і розфарбуйте. Олівці відкладати не треба. Можна розфарбовувати тим кольором, який на вашу думку підходить. Будиночків багато, їх господарі можуть відрізнитися і можуть бути схожими, а значить, і колір може бути схожим.

Список слів: щастя, горе, справедливість, образа, дружба, зварювання, доброта, злість, нудьга, захоплення. Якщо дітям не зрозуміло, що означає слово, потрібно його пояснити.

Знайдіть завдання № 3. У цих будиночках ми робимо щось особливе, і мешканці в них — незвичайні. У першому будиночку живе твоя душа. Який колір їй підходить? Розфарбуйте.

- № 2 — твій настрій, коли ти йдеш до школи
- № 3 — твій настрій на уроці читання
- № 4 — твій настрій на уроці письма
- № 5 — твій настрій на уроці математики
- № 6 — твій настрій, коли ти розмовляєш з учителем
- № 7 — твій настрій, коли ти спілкуєшся зі своїми однокласниками
- № 8 — твій настрій, коли ти знаходишся вдома
- № 9 — твій настрій, коли ти робиш уроки
- № 10 — придумай, хто живе і що робить у цьому будиночку.

Коли ви закінчите його розфарбовувати, тихенько на вушко скажіть мені, хто там живе і що він робить (на аркуші робиться відповідна позначка).

Обробка результатів

Процедура обробки починається із завдання № 1. Обчислюється вегетативний коефіцієнт за формулою:

$$BK = \frac{(18 - \text{місце червоного кольору} - \text{місце синього кольору})}{(18 - \text{місце синього кольору} - \text{місце зеленого кольору})}$$

Вегетативний коефіцієнт характеризує енергетичний баланс організму: його здатність до енерговитрат або тенденцію до енергозбереження. Його значення змінюється від 0,2 до 5 балів.

Енергетичний показник інтерпретується так:

0-0,5 — хронічна перевтома, виснаження, низька працездатність. Навантаження непосильні для дитини;

0,51-0,91 — компенсується стан втоми. Самовідновлення оптимальної працездатності відбувається за рахунок періодичного зниження активності. Необхідна оптимізація робочого ритму, режиму праці та відпочинку;

0,92-1,9 — оптимальна працездатність. Дитя відрізняється бадьорістю, здоровою активністю, готовністю до енерговитрат. Навантаження відповідають можливостям. Спосіб життя дозволяє дитині відновлювати витрачену енергію;

понад 2,0 — перезбудження. Найчастіше є результатом роботи дитини на межі своїх можливостей, що призводить до швидкого виснаження. Потрібна нормалізація темпу діяльності, режиму праці та відпочинку, а іноді і зниження навантаження.

Далі розраховується показник сумарного відхилення від аутогенної норми. Певний порядок кольорів (34251607) — аутогенна норма — є індикатором психологічного благополуччя. Для розрахунку сумарного відхилення (СВ) спочатку обчислюється різниця між реально займаним місцем та нормативним положенням кольору. Потім різниці (абсолютні величини, без урахування знаку) підсумовуються. Значення СВ змінюється від 0 до 32 і може бути лише парним. Значення СВ відображає стійке емоційне тло, тобто переважний настрій дитини.

Числові значення СВ інтерпретуються так:

більше 20 — переважання негативних емоцій. У дитини домінують погані настрої і неприємні переживання. Є проблеми, які дитина не може вирішити самотійно;

10-18 — емоційний стан в нормі. Дитина може радіти і засмучуватися, приводів для занепокоєння немає;

менше 10 — Переважання позитивних емоцій. Дитина весела, щаслива, налаштована оптимістично.

Завдання № 2 і № 3 розшифровують емоційну сферу школярів і орієнтують дослідника в ймовірних проблемах адаптації.

Завдання № 2 характеризує сферу соціальних емоцій. Тут треба оцінити ступінь диференціації емоцій — в нормі позитивні почуття дитина розфарбовує основними кольорами, негативні — коричневим і чорним. Слабка чи недостатня диференціація вказує на деформацію в тих чи інших блоках особистісних відносин:

- щастя – горе — блок базового комфорту,
- справедливість – образа — блок особистісного зростання,
- дружба – сварка — блок міжособистісної взаємодії,
- доброта – злість — блок потенційної агресії,
- нудьга – захоплення — блок пізнання.

За наявності інверсії колірної шкали (основні кольори займають останні місця) у дітей часто спостерігається недостатня диференціація соціальних емоцій — наприклад, і щастя і сварка можуть бути позначені одним і тим же червоним кольором. У цьому випадку треба звернути увагу, як розфарбовує дитина парні категорії і наскільки далеко стоять пари в колірному виборі. Актуальність переживання дитиною того чи іншого почуття вказує його місце в колірній шкалі (завдання № 1).

У завданні № 3 відображено емоційне ставлення дитини до себе, шкільної діяльності, вчителя та однокласників. Зрозуміло, що за наявності проблем в якійсь сфері, школяр початкових класів розфарбовує саме ці будиночки коричневим або чорним кольором. Доцільно виділити ряди об'єктів, які дитина позначила однаковим кольором. Наприклад: школа – щастя – захоплення або домашні завдання – горе – нудьга. Ланцюжки асоціацій досить прозорі для розуміння емоційного ставлення дитини до школи. Діти зі слабкою диференціацією емоцій швидше за все будуть амбівалентні і в емоційній оцінці видів діяльності.

За результатами завдання № 3 можна виділити три групи дітей:

- з позитивним ставленням до школи;
- з амбівалентним ставленням;
- з негативним ставленням.

Слід зазначити, що при вкрай низьких або вкрай високих показниках ВК і СВ, сумнівах в чистоті дослідження, ця методика може бути продубльована за тією ж схемою, але індивідуально.

Конспект заняття на тему: «Режим дня»

Мета: формувати у молодших школярів та їхніх батьків уявлення про користь режиму дня та його взаємозв'язок зі здоров'ям людини.

Завдання: формувати уявлення про раціональне використання часу, про режим дня як невід'ємний компонент здорового способу життя; розвивати вміння працювати у команді, виконувати різні функції у малих групах; розвивати мовлення у процесі формулювання відповідей, узагальнень та висновків про режим дня школяра; розвивати критичне мислення з урахуванням вміння оцінювати правильність поведінки людей; формувати ціннісне ставлення до свого здоров'я, здоров'я своїх близьких; сприяти формуванню навичок планування своїх подальших дій; сприяти зміцненню довірливих та емоційно близьких стосунків молодших школярів та їхніх батьків за допомогою спільної роботи над режимом дня, що стосується кожного члена сім'ї.

Обладнання: відеоматеріал, презентація, ситуаційні картки, таблиця «Мій режим дня», проектор, картки з прислів'ями.

Хід заняття

Організаційний етап

Сьогодні на нашій класній годині будуть присутні батьки. Вітаємо їх!

Сьогодні ми з Вами проведемо класну годину, яка буде присвячена одній дуже важливій і цікавій темі. А який саме ви незабаром дізнаєтесь. На партах залиште тільки пенали, решту все можете прибрати в портфель.

А щоб дізнатися тему нашої класної години, вам потрібно розгадати ребус. Хто знає, що таке ребус? (Ребус — це загадка у вигляді особливого малюнку, в якому можуть бути використані картинки, літери, цифри. Ребус – це засекречене за допомогою картинок слово.)

Правильно. Ребус — це загадка, в якій задумане слово або фраза зображені кількома малюнками або знаками.

А як вирішувати такі загадки? (Кома на початку слова вказує на те, що потрібно прибрати першу літеру у цього слова. Де буде кома, з того боку і треба прибрати букву.)

Цілком вірно. Зараз я попрошу вас поділитися на 5 команд. Перевіримо готовність кожної команди.

Зараз на слайді ви побачите ребус і ваше завдання вирішити його, як тільки впораєтеся, підніміть руки цілою командою, щоб показати свою готовність.

Перевіряємо ваші відповіді.

Правильно, сьогодні ми з вами говоритимемо про режим дня. Як ви думаєте, що ми сьогодні дізнаємося на нашому класному годині?

Ви маєте рацію, почнемо розбиратися з першим питанням — що ж таке режим дня.

Порадьтеся у групах та постарайтеся дати найповніше визначення поняття «режим дня». (Варіанти відповідей дітей: послідовність дій протягом дня, розпорядок дня тощо).

Добре, давайте звіримо із визначенням, яке є у нас на слайді. Прочитайте його. Режим дня — це певний розпорядок дня, що передбачає час для навчання, різних справ та відпочинку.

Як ви думаєте, а навіщо потрібен режим дня і чи потрібен взагалі? Давайте дізнаємося, що думають з цього приводу дорослі, може режим дня все-таки не дуже важливий, шановні батьки, вам слово.

Обговорюють у групах. (Варіанти відповідей дітей: точно знаєш, що все встигнеш зробити, що запланував на день; допомагає виспатись; нікуди не поспішати).

Все вірно, кожна група дала вірні відповіді і з батьками не можна не погодитися. Якщо не організовувати свій день, то можна забути чи не встигнути

зробити щось дуже важливе. Режим дня допомагає розподілити навантаження так, що вистачає сил зробити усі справи.

Щоб почуватися добре, потрібно привчитися до суворого чергування неспання, сну, ігор, відпочинку, прийому їжі. Якщо режим дня перетворився на закріплену звичку, то з легкістю можна й гори згорнути, на це вистачить і сили, і здоров'я.

Зараз у кожній групі буде своє прислів'я, і перед вами стоятиме завдання: пояснити його і сказати, можна його віднести до режиму дня чи ні.

- 1) Здоров'я дорожче за золото.
- 2) Сонце, повітря і вода — наші найкращі друзі.
- 3) Людина від лінощів хворіє, а від праці здоровіє.
- 4) Чисто жити — здоровим бути.
- 5) Де пісня ллється, там легше живеться.

Може батьки хочуть додати якесь прислів'я чи приказку, а наші команди вирішать відноситися вона до нашої теми чи ні. Дякую!

Ми з вами з'ясували, що кожна людина у певний час прокидається, робить ранкову зарядку, снідає, йде на роботу чи навчання, відпочиває, лягає спати. Зараз я вам пропоную переглянути відеофрагмент із життя хлопчика Сашка (перегляд відео).

Що ви можете сказати про поведінку Сашка? (Він нічого не робив із корисних справ, лише грав у нову гру.)

Скажіть, а як це позначилося на самопочутті Сашка? (Він хотів спати і не було сил, щоб зробити уроки та погуляти з друзями.)

Пропоную подивитися цей фрагмент ще раз, тільки цього разу у вас буде завдання — що забув зробити занурений у гру Сашко.

Обговоріть ваші відповіді у групі, можливо, ваші однокласники не помітили того, що ви помітили.

Одна команда перерахує нам усе, що забув Сашко, а решта уважно слухають, якщо що-небудь бажають доповнити, то піднімають руку. (Не виходив

на свіже повітря, не пообідав, не вчив уроки, не вечеряв, ліг пізно спати, хоча треба рано вставати рано до школи.)

Що підвело героя цього мультфільму? (Відсутність режиму дня.)

Зверніть увагу на дошку, що зображено на слайді? (Пункти режиму дня.)

Так, але, як ви бачите, вони розташовані не в правильному порядку, а хаотично. Завдання для кожної команди — відновити послідовність.

Послухаємо варіанти відповіді кожної команди.

Добре, настав час дізнатися правильну послідовність, щоб дізнатися яка команда успішно впоралася із завданням. Прочитаємо рекомендований режим дня і пояснимо, чому важливий кожен із зазначених пунктів. Відповіді учнів.

Діти, хтось із вас дотримується такого розпорядку дня або дуже близько до того, що ми щойно озвучили? Як ви вважаєте, чому пункти розписані таким чином? (Це схоже на цикл, що повторюється, спіраль.)

А як ви думаєте, чи вмієте ви розпоряджатися своїм часом з розумом?

Як тільки ми прокинулися, скажіть, що кожна людина повинна робити? (Зарядку.)

Зарядка має бути енергійною. Вона так називається тому, що будить організм від сну і заряджає енергією на весь день.

Зараз у групах виберіть 3 вправи, які корисно робити зранку і один представник від кожної команди продемонструє їх, запропонувавши всьому класу зробити руханку.

Молодці, думаю, тепер ви знаєте, які вправи можна робити вранці.

А зараз у кожної команди буде таблиця режиму дня одного вашого ровесника, ви повинні у групі проаналізувати її та виявити порушення, якщо такі знайдуться.

Зараз кожному з вас я видам таблицю для заповнення свого режиму дня в будь-який день тижня. А хто скаже, чому один і той же режим не завжди може повторюватися з кожним днем? (Тому що можуть бути різні секції, вихідні дні.)

Але якісь пункти все одно повинні дотримуватися в кожному з семи днів тижня, які саме? При необхідності ви можете попросити допомоги у своїх головних помічників — батьків.

Хтось хоче зачитати свій режим дня? Інші слухаємо і звіряємося, чи не упустив учень якийсь важливий пункт.

Молодці. Ви сьогодні добре попрацювали.

Скажіть, навіщо таки потрібен режим дня? (Щоб усе встигати, бути здоровим, сильним, знаходити час на відпочинок, нічого не забувати, завжди висипатися, бути успішним.)

А чи принесе користь режим дня, якщо його сьогодні виконати, завтра — ні, потім знову виконувати, потім знову зробити перерву в його виконанні? (Ні, режим дня потрібно закріпити як звичку.)

Правильно, режим дня необхідно виконувати постійно, тільки тоді він матиме позитивний вплив на життя і здоров'я людини. Вдома ви з батьками зможете скласти свій режим дня на кожен день тижня. Дякую за заняття.

Заняття з розробки збірки художніх творів із позакласного читання

Мета: розширити читацький кругозір молодших школярів у вигляді створення колективного збірки художніх творів українських і зарубіжних авторів (вірші, казки, оповідання).

Завдання: визначити тему художніх творів для кожного молодшого школяра; виділити критерії відбору матеріалу, а саме його обсяг, відсутність у програмі з літературного читання; надати зразок оформлення вибраного художнього твору.

Це заняття рекомендується проводити в присутності батьків молодших школярів, оскільки реалізація задуманої збірки неможлива без їхнього сприяння. Спільна робота на рівні дитина – батько, дитина – клас, дозволяє відчувати учасникам цього заняття важливість взаємодії один з одним у розробці збірки художніх творів на цікаві для учнів початкової школи теми.

Хід заняття

1) Організаційний етап. Вітання всіх присутніх.

Вітаємо, шановні батьки. Ми з дітьми дуже раді бачити вас сьогодні у нашому класі.

2) Мотиваційний етап.

Як ви вже, напевно, знаєте, на початку кожного уроку ми приділяємо п'ять хвилин позакласному читанню.

Діти, скажіть, з якою метою ми завели нашу добру традицію? (Щоб покращити техніку читання, збільшити швидкість читання, розширити читацький кругозір, перечитати улюблені твори).

Вірно, у нас є невелика класна бібліотека, де можете вибрати твір до смаку. Але які складнощі у вас виникають? (Дуже великі твори, не встигаємо прочитати, забуваємо суть при великій перерві, хочеться швидше дізнатися продовження, але вже почався урок).

Це справді так. Нерідко вас важко розлучити з історією, що полюбилася, щоб почати урок. Однак ми знайшли вирішення цієї проблеми, приступивши до

вивчення нового розділу з літературного читання — створити збірку невеликих творів, які можна прочитати за короткий термін, але при цьому дізнатися багато нового для себе.

3) Основний етап

Ми маємо спеціальні заготовки з жетончиками, на яких записані теми творів. Першими обиратимуть тему на правах гостей шановні батьки.

Теми: сім'я, тварини, дружба, зима, літо, осінь, весна (можуть доповнюватись за бажання молодших школярів).

Отже, у кожного є тема, на яку він підбиратиме художні твори, на вашу думку, зовсім будь-який твір увійде до нашої скарбнички позакласного читання?

Є деякі обмеження, які варто врахувати. Увага на слайд:

- Обсяг твору (не більше трьох сторінок 14 шрифтом)
- Цей твір відсутній у підручнику з літературного читання
- Твір відповідає темі.

Уважно ознайомтеся з цим списком, якщо виникли якісь запитання, обов'язково задайте їх.

Діти, скажіть, а де ви можете знайти твори на задану тему? (У домашній бібліотеці, у шкільній бібліотеці, міській бібліотеці, в інтернеті).

При виконанні цього завдання попросіть у ваших батьків активної участі, оскільки вони точно знають, де ховаються найкращі художні твори, особливо, якщо використовуватиме глобальна мережа Інтернет. Наразі я готова відповісти на всі питання, визначити терміни. Після цього всі відібрані твори будуть зібрані до папки та доступні для читання.

Останній етап. Закінчити нашу зустріч хотіла б висловлюванням: «Вибирати книжки для свого й чужого читання — це як наука, і як мистецтво».

Заняття з розробки міні-книжки «Тасмниця імені»

Мета: ознайомити із структурою виготовлення виробу «Книжка-малятко»; сприяти формуванню інтересу до історії виникнення та значення свого імені та членів своєї сім'ї.

Завдання: ознайомити з алгоритмом виготовлення творчого продукту «Міні-книжка»; розширити уявлення дітей та їхніх батьків про особливості виникнення імен учасників заняття; розширити кругозір учасників за допомогою знайомства з короткою біографією діячів науки та культури.

На етапі підготовки до заняття вчитель повинен дізнатися про кількість учасників зустрічі, щоб розробити матеріал (з якої мови походить ім'я, які є видатні діячі науки та культури з цим іменем).

Хід заняття

1) Організаційний етап.

Вітаю всіх учасників нашого сьогоднішнього заняття.

2) Мотиваційний етап.

Як ви вже зрозуміли за положенням парт, сьогодні ми матимемо кілька видів робіт, включаючи групову роботу. У кожної групи (кількість груп залежить від кількості учасників зустрічі) на столі лежить конверт. Зараз ваше завдання зібрати прислів'я та оформити його на аркуш А4. Перш ніж приклеювати фразу, покажіть свою готовність, щоб наші помічники, батьки підійшли до вас і перевірили правильність виконання завдання.

- Не ім'я прикрашає людину, а людина — ім'я.
- Яке коріння — таке й насіння. Яке ім'я — такий і я.
- Добре там і тут, де по імені звуть.
- Тигр береже свою шкуру, а людина — ім'я.
- Як корабель назвеш, так і попливе.
- З іменем ти пан, а без імені — бовван.

Подивимось, що у вас вийшло. Як ви розумієте прислів'я, яке дісталось вашій групі? (Відповіді)

Дивіться уважно на слайд (слайд 1 — список усіх прислів'їв). Скажіть, що спільного у цих прислів'їв? (Вони пов'язані з ім'ям). Озвучте тему нашої сьогоднішньої зустрічі (формулюють тему). Ім'я — це власна назва людини. В Київській Русі при народженні дитину називали 2 іменами. Одне — просте і всім відоме, інше таємне, тільки для самої людини і її дуже близьких людей. Друге ім'я вважалося захистом від злих та недобрих людей.

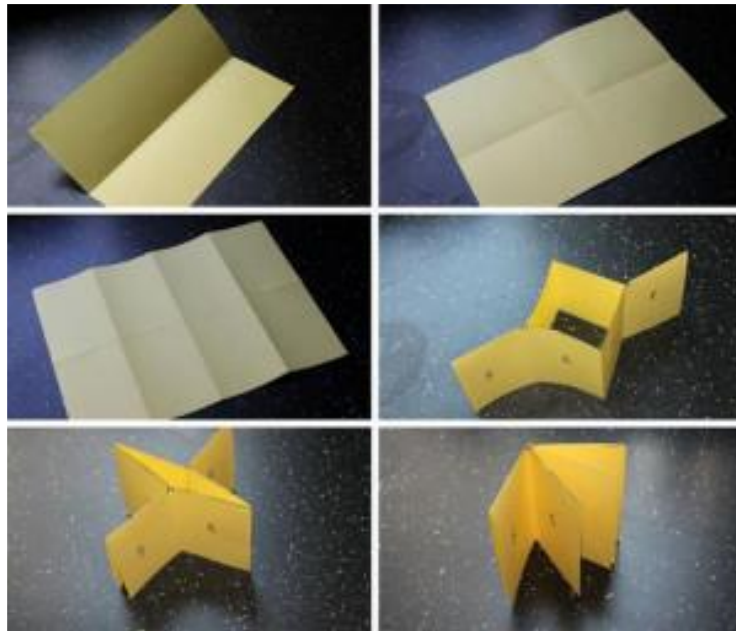
3) Основний етап

Подивіться, будь ласка, на слайд (слайд 2 — У людини одне життя, а ім'я — на вічні часи). Ми з вами вже обговорили, що означає це прислів'я, але які конкретні приклади ви можете навести. (Відповіді учасників заняття). Дуже дякую за ваші відповіді. До нашого сьогоднішнього заняття я підготувала низку цікавих фактів про письменників, у яких було таке саме ім'я як у вас, і може ви навіть самі назвете твори, які вони написали.

Якщо вас зацікавили особи, які зробили величезний внесок у життя людства, і мали таке саме ім'я, що й ви, можете скористатися додатковими джерелами — бібліотекою, мережею Інтернет, щоб дізнатися більше про їхнє життя і може навіть надихнутися на великі звершення.

Зверніть увагу на слайд — «Як корабель назвеш, так він і попливе». Сутність прислів'я у тому, що ім'я людини також впливає на події у її житті. Існує якась таємна та невідома гармонія між ім'ям людини та подіями, які відбуваються в її житті. Мене перемогла цікавість, і я подивилася таємницю свого імені і дізналася дуже багато цікавого, наприклад, коли святкують іменини і які риси характеру зазвичай притаманні людям, які мають це ім'я.

Ваше завдання буде дізнатися таємницю імені, але не тільки свого, а й членів своєї сім'ї. Інформацію можна отримати в різних джерелах, але якщо у вас виникнуть труднощі, ви завжди можете звернутися за допомогою до мене. Щоб оформити цю інформацію, пропоную вам зробити міні-книжки. Зараз кожен з вас отримає пам'ятку виготовлення виробу і поставить запитання щодо виконання завдання. (Алгоритм виведено на слайд)

4) Заключний етап

Ім'я людини — це доля людини, це символ, який супроводжує людину все її життя.

І дівчатко і хлоп'я
 Мають право на ім'я.
 Ти — Надійка, він — Василь.
 А оцей малюк — Максим.
 Мають Дмитрик і Оленка
 Ще й по батькові ім'я... *(І. Жиленко)*